

LİBERAL ENTERNASYONALİZMİN TARİHSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİ VE GÜNCEL KRİZLERİ

Kürşat GÜÇ*

Özet

Yirminci Yüzyıl boyunca ABD liderliğinde Batı dünyasının dünyanın geri kalanıyla olan ilişkilerinde liberal değerlerin Batı-dışı ülkelere doğru yaygınlaştırılması çabaları önemli bir yere sahip olmuştur. ABD'nin ve diğer liberal aktörlerin Batı-dışı toplumlara demokrasi, serbest piyasa, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi liberal değerleri ihraç etmeye çalışmasındaki temel düşünce elbette ki karşılık beklenilmeden yapılan bir yardım mantığında ortaya çıkmamıştır. Liberalleştirilen devletlerden oluşacak uluslararası sistemin ABD'yi daha güvenli, refah ve etkili hale getireceği düşünülmüştür. Bu anlamda ulusal çıkar hizmet etmesi beklenen liberal enternasyonal vizyon, 20.yy boyunca uluslararası sistemdeki kırılmalara bağlı olarak üç farklı formda kendisini güncellemiştir. 21. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde liberal enternasyonalizm küresel şartların bir gereği olarak yeni bir kırılmanın eşiğindedir. Bu kırılma döneminde ortaya çıkan küresel gerçeklikler liberal enternasyonalizmin dördüncü versiyonunun kapsamının oluşmasında etkili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Woodrow Wilson, Liberal Enternasyonalizm, Ulusal Çıkar, Müdahale.

HISTORICAL TRANSITION PERIODS OF LIBERAL INTERNATIONALISM AND ITS CONTEMPORARY CRISIS

Abstract

Extending liberal values through non-Western countries occupied an important position in the relations of the US-led Western World through the rest of the world during the 20th Century. The main objective of the US and other liberal actors was not, of course, altruism during the exportation of liberal values such as democracy, free market, human rights and rule of law to non-Western societies. International system consisting of liberalised states was expected to make the US safer, wealthier and more influential. In this respect, liberal international vision that was expected to serve for national interest updated itself in three versions in accordance with the transitions in the international system. Liberal internationalism is on the brink of a new transition by the force of global conjunctures at the first quarter of the 21th Century. Global realities that arise in this transition period will be likely to have influence on the content of the fourth version of the liberal internationalism.

*Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler, kursatguc@gmail.com.

Key Words: *Woodrow Wilson, Liberal Internationalism, National Interest, Intervention*

Giriş

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere Batılı devletlerin dünyanın geri kalanıyla olan ilişkilerine Batı-dışı coğrafyalardan genellikle şüpheyle bakılmıştır. Batılı devletlerin Batı-dışı bölgelere yaklaşımlarında ortaya koydukları söylem ve eylemlerin ardında ulusal çıkar peşinde oldukları yönünde bir ard niyet aranmıştır. Bu yaklaşımın temelinde büyük oranda Avrupalı devletlerin sömürgecilik geçmişinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Şüphesiz ki bütün devletler için uluslararası ilişkilerinde ulusal çıkarlarını gözetmek devletlerin varoluşsal nedenleriyle doğrudan ilgilidir. Fakat devletlerin peşinde koştukları ulusal çıkarlarını temin ederken kullandıkları dış politika araçları çeşitlilik göstermektedir. Tarihin çeşitli dönemlerinde savaşlar, işgaller, ticaret, sömürgecilik, ittifaklar vs. gibi çeşitli dış politika araçları devletlerin her anlamda ulusal çıkarlarını gözettikleri unsurlar olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, yaklaşık yüz yıllık bir izolasyonist politikanın ardından uluslararası sisteme güçlü bir giriş yaparak 20. yy. boyunca sisteme damgasını vurmuş olan ABD de Woodrow Wilson'dan bu yana, çeşitli dönemlerde boyutu farklılaşmakla birlikte, küresel siyasetteki etkinliğini ve ulusal çıkar arayışını liberal değerlerin dünya çapında yaygınlaştırılmasına bağlı olarak yürütmüştür. "Liberal enternasyonalizm" adıyla bu çalışmada yer alacak olan bu politikaya göre ABD demokrasi, serbest piyasa ve insan hakları başta olmak üzere liberal değerleri zaman zaman sınırlı bir coğrafyada zaman zaman da küresel ölçekte yayarak bir dünya düzeni tesis etme amacına yönelik dış politika izlemiştir. ABD'nin liberal bir dünya düzeni arayışı Colin Dueck (2003/04:1)'in tabiriyle elbette sadece karşılık beklenmeden yapılan bir yardım niyetiyle (alturizm) gerçekleşmemiştir. Woodrow Wilson'dan Franklin Roosevelt'e, Bill Clinton'dan Obama'ya kadar liberal enternasyonalizmi dış politika aracı olarak bütün ABD başkanları ve karar alıcıları, liberal bir dünya düzenininin ABD'yi daha refah, etkili ve güvenli hale getireceğini umarak bu politikaları uygulamaya geçirmek istemişlerdir.

Wilson'dan bu yana ABD dış politikasının - zaman zaman da diğer Batılı devletlerin dış politikalarının ve hatta Soğuk Savaş sonrası dönemde Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere bazı uluslar arası örgütlerin operasyonlarının - temel unsuru haline gelen liberal enternasyonalizmin kesin bir tanımı yoktur. Fakat açık pazar, uluslararası örgütler, ortak güvenlik, demokratik toplum, gelişmeci değişim, ortak sorun çözümü ve hukukun üstünlüğü gibi liberal fikirlerin farklı kombinasyonlarla (Ikenberry, 2009:71), aktivist bir dış politika anlayışıyla, genellikle de çok yönlü işbirliği ve uluslararası örgütler vasıtasıyla ülke dışında teşvik edilmesi (Paris, 1997:59) olarak liberal enternasyonalizmin genel bir çerçevesi çizilebilir.

Liberal değerlerin başka ülkelere doğru yaygınlaştırılması politik anlamda Wilson ile birlikte karşılık bulmaya başlasa da entelektüel anlamda Immanuel Kant'ın "Kalıcı Barış" adlı çalışmasına kadar geri gitmektedir. Kant'a göre vatandaşların yasal eşitliği, temsili yönetim ve güçler ayrılığına dayalı "anayasal cumhuriyetler"

diğer benzer devletlerle olan ilişkilerinde daha barışçıldılar. Micheal Doyle (1986) Kant'ın bu tespitini, yaklaşık son iki yüz yıllık süreç içerisinde liberal devletler arasında herhangi bir savaş olmadığını belirterek güçlendirmektedir.

Liberalizmin bu özelliklerinden yola çıkarak uluslararası barışın ve istikrarın temin edilmesi amacıyla liberal değerleri bir yöntem olarak kullanan ama bunu yaparken de esas olarak ulusal çıkarlarını gözeten ve ona göre değerler kombinasyonu belirleyen ABD'nin, Wilson'dan bu yana izlediği liberal enternasyonalist politikaları ve bu politikaların dönüşüm süreçleri bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda ilk bölümde, liberal enternasyonalizmin Birinci Dünya Savaşı sonrasında Wilson tarafından ortaya çıkarılışı ve iki savaş arası dönemdeki serüveni incelenecektir. İkinci bölüm, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan Soğuk Savaş atmosferinde liberal enternasyonalizmin, liberal hegemonik düzene evrilmesini ele alacaktır. Soğuk Savaş'ın bitiminden 2010'lu yıllara kadar geçen sürede liberal enternasyonalizmin ABD ve BM eliyle ne şekilde uygulandığı ise üçüncü bölümün konusu olacaktır. Son bölümde ise değişen uluslararası dinamikler çerçevesinde liberal enternasyonalizmin yeni bir dönüşüm aşamasına geldiği ve muhtemel değişim yönü tartışılacaktır.

1. WILSONCU LİBERAL ENTERNASYONALİZM: İDEALİZMİN HAZİN SONU

Yirminci yüzyılda uluslararası sistemin liberal değerler üzerinden yeniden inşasını gerçekleştirerek küresel anlamda istikrarlı bir ortamın ortaya çıkışını amaçlayan ilk yaklaşımlar Birinci Dünya Savaşı sırasına ve hemen sonrasında denk düşmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın insanlık tarihinin o döneme kadar görmüş olduğu en yıkıcı savaş olması, savaş sırası ve sonrası dönemde gerek entelektüel dünyada gerekse de politik arenada devletlerin tekrar benzer bir yıkıcılığa sebebiyet vermemeleri için hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde neler yapılması gerektiği noktasında tartışmalara neden olmuştur.

İnsanlık tarihinin her kırılma anında olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde de yeni düzenin tesisi hem entelektüel hem de politik anlamda galipler tarafından gerçekleştirilmiştir. Buhrandan galip çıkarak rakiplerini alt eden devletler ve bu devletlerin üzerine oturdukları ideolojik altyapı savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin yeniden inşasında ana zemini oluşturmuştur. Her ne kadar Avrupa Kıtası'nda, İngiltere başta olmak üzere, savaştan galip çıkan devletler dahi savaşın yıkıcılığından fazlasıyla etkilenerek harap düşmüş olsalar da galipler olarak düzenin yeniden tesis edileceği masada kartları karma ve dağıtma görevini ellerine alma imkanını da elde etmişlerdir. Daha da önemlisi, yaklaşık yüz yıldır Avrupa'nın çalkantılı süreçlerine dahil olmayarak kendi siyasi ve ekonomik iç meseleleriyle uğraşmakta olan ve Birinci Dünya Savaşı'na, son yılında galip İtilaf Devletleri safında katılan ABD, savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin yeniden inşasında öncü rolü üstlenmiştir. Dolayısıyla yeni düzen, galipler tarafından, galiplerin kendi ulusal çıkarları için, galiplerin kendi ideolojik zeminlerine göre düzenlenme kaderinden kurtulamamıştır. Galip Batı'nın organizatörü olacağı bu yeni düzene ses ve dinamizm veren en önemli

aktör ise dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson olmuştur.

Wilson savaşın bitimine yaklaşırken ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada tarihe "Wilson İlkeleri" olarak geçen ve savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin işleyişi üzere on dört maddeyi öne sürmüştür. Bu ilkelerin ana gövdesini ve temel vurgusunu serbest ticaretin önünün açılması, silahsızlanmanın azaltılması, açık diplomasi gibi liberal değerler oluşturmuştur. Daha da önemlisi Wilson İlkeleri'nin sonuncusu, büyük küçük bütün devletleri bünyesinde barındıracak ve bütün devletlerin toprak bütünlüklerini garanti altına alacak küresel bir birliğin kurulmasını talep etmiştir. Bu sebeple Wilson, 1918'in sonunda "dünyayı demokrasi için güvenli hale getirmek" iddiasıyla Avrupa'ya bir gezi düzenleyerek yeni uluslararası sistemin temel dayanak noktası olacak olan Milletler Cemiyeti (MC)'nin kuruluşu için girişimde bulunmuştur (Dueck, 2003/04:2). Wilson, doğmakta olduğunu düşündüğü ve merkezinde self-determinasyon ilkesinin ve savaş karşıtlığının olacağı liberal uluslararası düzenin somut karşılığı olarak MC'nin kurulmasını görmüştür (ibid, 2). Wilsoncu görüş, devletlerin kendi egemenliklerinden taviz vermeden küresel bir sistemin kurulması için "ortak güvenlik" yaklaşımını ortaya koymuştur. Buna göre, bir daha Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi uluslararası sistemi derinden etkileyecek bir kargaşa durumunun ortaya çıkmaması için bütün devletlerin içerisinde yer alacağı MC bu işlevi yerine getirecektir. Ortak güvenlikle birlikte, serbest ticaret, self-determinasyon, küresel değişimin gelişmeye açık olması görüşleri de Wilsoncu görüşün yeni dünya düzeni algısı içerisinde yer alan unsurlar olmuştur (Ikenberry, 2009:73). Oluşturulacak olan yeni düzeni, Wilsoncu görüşün ileri sürdüğüne göre, ortak değerler üzerinden ve ortak faydaya dayalı bir sistem olacağından bir daha insanlığı felakete sürükleyecek bir kaos durumuna izin vermeyecektir.

Wilson'un liberal enternasyonalizminin temelinde yatan düşünsel arka plan, Amerikan ve İngiliz liberallerinin tarihi hatta Egerton (1983:504)'ın iddiasıyla aşkın bir ithalatın ürünüdür. Thomas Hobbes'un "toplum sözleşmesi" yaklaşımını uluslararası sisteme uyarlayan G. Lowes Dickonson başta olmak üzere dönemin liberalleri, uluslararası sistemdeki doğal anarşi durumunun ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan savaşın uzlaşma ile oluşturulmuş bir uluslararası yasal ve politik bir örgütlenmeyle sona erdirilebileceğini iddia etmişlerdir (ibid, 502). Bu anlamda MC'nin insanlığının gelişim tarihinin gelinen son aşaması olacağı yönünde bir algı da oluşturulmuştur. Böylece liberal değerler etrafında uzlaşmacı bir şekilde bir araya gelen dünya devletlerinin savaşı bir dış politika aracı olarak kullanmaktan vazgeçecekleri ve kendileri bağlayan uluslararası hukuka riayet ederek küresel düzende yerlerini alacakları düşünülmüştür.

Bu bağlamda Wilson, uluslararası hukuku sistemdeki devletlerin egemen yetkilerini ulus-üstü başka bir otoriteye devredecekleri bağlayıcı ve yasal bir düzenleme olarak görmemiş ve fakat zamanla devletlerin benimseyerek kendi iç hukuklarına aktaracakları sosyalleştirici yönü olan, yapay değil; tarihi bir birikimin eseri olan teamüllerin toplamı olarak görmüştür (Ikenberry, 2009:75). Dolayısıyla, belirli kurallar etrafında herhangi bir zorlayıcı unsur olmadan ortak

güvenlik maksadıyla MC çatısı altında bir araya gelen devletlerin yeni düzende “daha iyi” davranacakları, geçmişin hatalarına düşmeden liberal değerlerin her anlamda zenginleştirdiği bir dünyada barış içerisinde yaşayacakları farz edilmiştir. Sistemde yer alan her bir devletin tarihi, kültürel, coğrafi ve siyasi şartlarını göz önüne almayan; ileri sürdüğü soyut değerlerin somut anlamda olumlu sonuçlar ortaya koyacağını iddia ederken kurumsal anlamda sistemin işleyişiyle ilgili somut yaklaşımlar sergileyemeyen; uluslararası sistemin realitelerini göz ardı eden Wilsoncu liberal enternasyonalizm, daha sonra eleştirilenlerince aşırı derecede idealist bulunmuştur.

Wilsoncu liberal enternasyonalizmin ilerlemeci anlayışının en bariz yansımalarından bir tanesi de MC çatısı altında bulunan bütün anti-demokratik devletlerin zamanla demokratik dönüşümlerini gerçekleştireceklerini böylece de küresel barışın tamamen sağlam bir zemine oturacağını beklemeleri olmuştur. Wilson bir yandan istikrarlı ve barışçıl yeni düzenin liberal demokratik devletler etrafında kurulacağını savunurken bir yandan da bu düzenin küresel anlamda bütün devletlere açık olması gerektiğini düşünüyordu. Bu sebeple de rejim türlerine bakılmaksızın bütün devletler MC ‘ye üye olabilmeliydi. Ortak güvenlik sisteminin saldırgan devletleri “hizaya getireceği” ve zamanla da demokratik olmayan devletlerin demokratik dönüşümlerini gerçekleştirerek liberal uluslararası kural ve değerleri kucaklayacakları düşüncesiyle dünya çapında demokratik devrim sürecinin yolda olduğu inancı taşınmaktaydı (ibid:74). Böylece, ABD’nin başını çektiği liberal devletlerin kendi siyasi sistemlerinin ekonomik modelleriyle birlikte bütün dünyaya hakim olacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla bu yeni sistemin en fazla fayda sağlayacağı devlet, sistemin başını çeken ve sisteme kendi değerlerini yükleyen ve böylece sistemde etkili, güvenli ve ekonomik refahı artmış olan ABD olacaktır.

Wilsoncu liberal uluslararası düzenin küresel barışın tesisi için gerekli gördüğü diğer bir önemli unsur da self-determinasyon ilkesi olmuştur. Tıpkı MC’nin temel mantığının toplum sözleşmesi fikrinden ithal edilmesi gibi self-determinasyon ilkesi de liberal milliyetçilik fikrinin “rıza” yaklaşımından esinlenerek yeni dönemde kurulacak küresel düzenin temel paradigmalarından biri haline getirilmiştir. Fransız İhtilali ve onun devamında gelen Napolyon savaşları ve 1848 devrimleri bütün ideolojilerde olduğu gibi klasik liberalizmde de milliyetçilik fikrine karşı bir reaksiyonu beraberinde getirmiştir (Hoffmann, 1995:162). Liberalizmin Avrupa’da sarsıntılı süreçleri beraberinde getiren milliyetçi dalgalanmaya karşı sığındığı liman self-determinasyon ilkesi olmuştur. Devletin meşruiyetini ulusun rızasına bağlayan liberal milliyetçilik, uluslararası alanda da bir ulus fikri etrafında birleşmiş toplulukların kendi kaderlerini tayin ederek diğer devlet ve ulusların müdahalelerinden azade şekilde varlıklarını devam ettirmelerini küresel barışın inşası için gerekli görmüştür. Böylece ulusların kendi rızalarına dayalı liberal devletler, self-determinasyon yaklaşımıyla da ulus-devlet formunu da elde ettikten sonra Wilson’un tasavvur ettiği uluslararası sisteme istikrar ve barışı getirecek olan sürecin önemli bir ayağı tamamlanmış olacak diye düşünülmüştür.

Liberal enternasyonalizmin benimsediği ve Wilson tarafından kutsanan self-determinasyon ilkesinin kendi içerisindeki açmazları hem bu yaklaşımın dönemin realitelerine uymadığını hem de başta ABD olmak üzere büyük liberal güçlerin çıkarları doğrultusunda uygulandığını ortaya koymaktadır. Öncelikle teorik ve kavramsal çerçevesi itibarıyla self-determinasyon yeteri kadar belirginleştirilmemiştir. Hangi topluluğun ulus olarak tanımlanıp hangisinin bu kategoriye dahil edilmeyeceği, bununla birlikte kendi kendine yönetme durumunun pratikte karşılığının ne olacağı gibi sorular tam olarak cevabını bulamadan küresel barışın anahtarı olarak self-determinasyon ilkesi coşkuyla kamuoyuna takdim edilmiştir. Self-determinasyon ilkesindeki teorik karmaşa, manda sistemlerinin de önünü açmış henüz kendi kendi yönetme kapasitesinde olmadığı düşünülen ulusların, kendi kendilerini idare edebilecekleri becerileri elde edinceye kadar gelişmiş liberal devletler ve uluslar tarafından yönetilmeleri gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Böylece, klasik sömürgeciliğin ortaya çıkardığı küresel kaosla mücadele etme stratejisinin bir parçası olarak ortaya atılan self-determinasyon fikri, sömürgeciliği başka bir boyutta yeniden üreterek büyük güçlerin istifade alanına sunmuştur. Başta Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında geri çekildiği petrol zengini Orta Doğu bölgesi olmak üzere, Afrika'dan Okyanusya'ya kadar geniş bir bölge manda rejimleri adı altında büyük güçlere tahsis edilmiştir. Bu bağlamda, Mayıs 1916'da "Her insan altında yaşayacağı egemenliği seçme hakkına sahiptir." diyen Woodrow Wilson, savaş sonrası Paris Barış Konferansı'nda yeni ulusları tanıma konusunda oldukça çekinceli davranmıştır (Ikenberry, 2009:74). Self-determinasyon ilkesinin en büyük müdafii olan Başkan Wilson, Osmanlı, Rusya, Avusturya-Macaristan ve Almanya'dan arta kalan bölgelerin bağımsızlıklarını kolaylıkla tanıırken; İngiltere'nin İrlanda, Mısır ve Hindistan'daki, Fransa'nın da Hindicini'ndeki yönetimlerini sorgulamamıştır (ibid, 74). Bu durum, liberal enternasyonlizmin temel yaklaşımlarının öznesinin bütün insanlık değil ve fakat sistemin organizatörü konumundaki liberal büyük devletler olduğu yönündeki eleştirileri kuvvetlendirici bir etkiyi de beraberinde getirmiştir.

Bununla birlikte Wilsoncu liberal enternasyonalistler, self-determinasyona gidecek yolda ortaya çıkacak olan milliyetçiliklerin hepsinin liberal nitelikte olacağı ön kabulüne sahiptiler. Fakat milliyetçiliği ortaya çıkan nedenselliğin her şartta liberal bir anlam taşımayabileceği göz önünde bulundurulmamıştır. Yeni liberal küresel düzenin aktörü olarak ortaya çıkacak olan bütün ulus-devlet milliyetçiliklerinin temel motivasyonun rızaya dayanacağını bekleyen liberaller, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde ortaya çıkan ve enerjilerini liberallerin beklentilerinin aksine rızaya değil kan, coğrafya ve tarihten devşiren otoriter milliyetçiliklerle bezenmiş ulus-devletlerle yüzleşmek durumunda kalmışlardır (ibid, 74).

Ikenberry (ibid, 74)'nin de belirttiği gibi kurumsal anlamda "gevşek" bir liberal düzen olarak ortaya çıkacak olan yeni sistemde devletlerin esas olarak liberal değer ve ilkeler çerçevesinde işbirliği halinde hareket edecekleri beklenmiştir. Uluslararası sistemin liberal değerler üzerinden "tek bir dünya"

idealiyle kökten dönüşümünün gerçekleştirilerek insanlığı felakete sürükleyen savaşların önünün alınabileceği şeklinde büyük bir tutkuya sahip olan liberal enternasyonalistler, yeni sistemin -ki temel kurumsal aygıtı MC olacaktır - kurumsal işleyişinin nasıl olacağı, hangi mekanizmaların hangi süreçleri takip edeceği, rol dağılımlarının nasıl yapılacağı ve özellikle de daha önceki dönemde ortaya çıkan ve savaşın yıkıcılığının en büyük sebebi olan büyük güçler arası mücadelenin nasıl yönetileceği konusunda çok az ipucu vermişlerdir.

Bu dönemde büyük güçlerin emperyal etki alanlarını, korumacı gümrük engellerini, gizli askeri işbirliklerini ve şişkin askeri kapasitelerini azaltacakları veya bırakacakları beklenmiştir (Dueck, 2003/04:2). Fakat, Paris Barış Konferansı sonunda ortaya çıkan sonuç liberallerin bu beklentilerini karşılamamıştır: İngiltere büyük donanmasının varlığını ve Almanya ve Türkiye üzerindeki emperyal taleplerini devam ettirmiş; Japonya Çin şehri Shantung üzerindeki etkisini sürdürmüş; ayrıca İtilaf devletlerince savaş boyunca gizli düzenlemelerin yapıldığı birçok görüşmeler olmuştur (ibid, 2). Wilson MC çatısı altında küresel ortak güvenliğin, ileride ortaya çıkacak teritoryal saldırganlıkların caydırıcılık, arabuluculuk ve ekonomik yaptırımlar gibi barışçıl yöntemlerle engellenmesiyle sağlanacağını düşünürken, nihai olarak ortak güvenliğin üye devletler lehine gerektiğinde askeri unsurların kullanılmasyla güçleneceğini de açıkça belirtmiştir. Wilson MC'yi, dünyadaki barışın korunmasına vekillik edecek olan devletlerden oluşan tek büyük güçlü yapılanma olarak tahayyül etmiştir. ABD de bu yapılanmanın öncü üyesi olarak sistemin bir parçası olacaktır (ibid, 2) .

Bununla birlikte Wilsoncu liberal enternasyonalistlerin planladıkları yeni sistemin temel parametreleri arasına liberalizmin temel değerleri olarak sıklıkla belirtilen insan haklarının korunması, sosyal koruma ve ekonomik refahın artırılması gibi konuları dahil etmedikleri görülmektedir. Temel vurgusunu -belki de Birinci Dünya Savaşı'nı doğuran nedenlerinden de etkisiyle- askeri seçeneğin uluslararası ilişkilerde kullanımının yasaklanmasına ve ortak güvenliğe yapan liberaller, küresel barışın sağlanması konusunda sosyo-ekonomik konuları gözardı etmişlerdir. Örneğin; Ikenberry (2009:75)'nin de işaret ettiği üzere, Versay Antlaşması'nın Almanya'ya yüklediği ağır sosyal ve ekonomik şartların ilerleyen yıllarda Nazi hareketinin Alman toplumunda meşruiyet ve hareket alanı kazanmasında etki sahibi olduğu yönünde fazlaca değerlendirme mevcuttur. Dolayısıyla, toplumların tecrübe ettikleri sosyal ve ekonomik meselelerin küresel anlamda istikrar ve güvenliğe ne derece etkide bulunduğu gerek iki savaş arası dönemde gerekse de takip eden yıllarda net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Wilson her ne kadar fazlaca idealize ederek bütün insanlığın faydasına sunulacak bir küresel liberal sistem çerçevesi çizse de bu çerçevenin merkezine genelde liberal batılı büyük devletleri özelde de ABD'yi koymakta ve bu tarz bir sistemin başta ABD olmak üzere liberal devletlerin çıkarlarına olacağını düşünmektedir. Liberal değerlerin küresel ölçekte yaygınlaşması ancak bu yayılmayı yönetecek ve halihazırda bu değerleri kendi ulusal sisteminde içselleştirmiş bir öncü ile mümkün olacaktır. Bu sürecin öncüsü ise hem moral

hem de politik anlamda şüphesiz ki ABD olacaktır. Böylece liberal-demokratik bir devlet olarak ABD yeni dönemde küresel düzenin tesis edilmesi aşamasında hangi liberal değerini hangi şartlarda uygulanacağını de-facto lider olma vasfını kullanarak belirleyecek ve onun rıza göstermeyeceği bir dönüşüm sistemde karşılık bulmayacaktır. Fakat Wilson'un teorik anlamda sorunsuz görünen bu liberal enternasyonal tahayyülü özellikle Amerikan Kongresi'ndeki Cumhuriyetçi Parti üyeleri tarafından eleştirilmiştir.

Başını Senatör Henry Cabot Lodge'un çektiği Cumhuriyetçiler Wilson'un liberal enternasyonalizmini benimsemekle birlikte bunun küresel ölçekte değil, daha sınırlı bir coğrafya ve sayıda devletle gerçekleştirilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. ABD'nin dünyanın her yanına müdahale bulunarak kendi çıkarlarını riske atacağını düşünen bu gruba göre ABD, Büyük Britanya ve Fransa ile savaş sonrası için bir güvenlik işbirliğine girişmeli ve bir pakt kurmalıdır. Gerekliğinde dünyanın her bir köşesine Amerikan'ın yardımını öngören Wilsoncu yaklaşımı ütöpik bulan Cumhuriyetçiler açık bir şekilde pragmatik dış politika beklentilerini ortaya koymuşlar ve Batılı devletlerle sınırlı liberal enternasyonal işbirliğinin Amerikan ulusal çıkarlarına daha fazla hizmet edeceğini belirtmişlerdir (Dueck, 2003/04:3).

Amerikan Kongresi'nde Wilson'un görüşlerinin kabul görmemesi ve Versay Antlaşması'nın onaylanmamasıyla ABD'nin MC'ye katılımı gerçekleşmemiş ve böylece liberal enternasyonalizm daha en başta, doğduğu fikirsel coğrafyada yara almıştır. Bundan sonra liberal enternasyonalizmin kaderi İngiliz liberallerin eline kalmıştır. Milletler Cemiyeti Birliği (The League of Nations Union) adı altında örgütlenen ve MC taraftarı olan İngiliz düşünür ve siyasetçiler iki savaş arası dönemde İngiltere'deki en büyük ve etkili baskı grubu haline gelmiş ve İngiliz dış politikasının şekillenmesinde büyük pay sahibi olmuştur (Egerton, 1983:505-506). 1920'lerin başında yaklaşık yüz bin üyesi olan MCB, 1930'ların ortalarına doğru bir milyon üye sayısını aşarak MC taraftarlığı etrafında şekillenen ortak güvenlik ve küresel pasifist yaklaşımın İngiltere'deki kabulünü yaygınlaştırmıştır. Tarihe "Barış Oylaması" (Peace Ballot) olarak geçen "Milletler Cemiyeti ve Silahsızlanma Üzerine Ulusal Deklarasyon"un İngiltere genelindeki gayri-resmi oylamasına 11 milyonu aşkın vatandaş katılmış ve katılımcıların %86,8'i uluslararası saldırganlıkların ekonomik ve diğer askeri olmayan yaptırımlarla bastırılması gerektiği yönünde fikir belirtirken, %58,6'sı da gerekli olduğunda askeri seçeneğin düşünülebileceğini savunmuştur (ibid, 512-513).

MCB'nin İngiltere'de ulusal düzeyde kabulü ve etkisi 1930'ların ortasına kadar giderek artsa da temsil ettiği liberal enternasyonal görüşler uluslararası arenada herhangi bir karşılık bulmamıştır. Bilakis, 1930'lar boyunca Japonya'nın Mançurya'yı ve İtalya'nın Habeşistan'ı işgalleri; Almaya'nın Rhineland Bölgesi'ni yeniden silahlandırması ve İspanya İç Savaşı gibi küresel barışı derinden sarsan uluslararası olayların birer birer ortaya çıkmasıyla Wilson'un idealize ettiği liberal uluslararası düzen fikri teorik anlamda da terk edilmeye başlanmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla da 1945'lerde farklı bir formatta yeniden canlandırılincaya kadar terk edilmiştir.

İki savaş arası dönemde liberal enternasyonalist fikirler uluslararası arenada kısa süreli de olsa birtakım pratik karşılıklar da bulmuştur: Savaşın uluslararası ilişkilerde bir araç olarak kullanımını yasaklayan Briand-Kellog Paktı, denizlerdeki silahlanma yarışına bir sınır getiren Washington Deniz Konferansı ve Antlaşması, Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın kurulması. Fakat bütün bu uygulamaların neredeyse tamamına yakınında başat aktörler çoğunluğu Batılı liberal devletler olmak üzere büyük güçler olmuştur. Üçüncü dünya ülkeleri ve halklarıyla ilgili meseleler büyük güçler arası ilişkilere temas ettiği ölçüde gündeme gelmiş ve genellikle göz ardı edilmiştir. Dahası, büyük güçler arası ilişkilerden yola çıkarak liberal bir küresel düzen tesis etmeye çalışan enternasyonalistler, sosyal, ekonomik ve siyasi realiteleri de göz önünde bulundurmamışlardır. Dolayısıyla, küresel ve bölgesel gerçekliklerin pratiğe dönüştüğü noktalarda herhangi somut bir cevap geliştiremeyen liberal enternasyonal fikir iki dünya savaşı arası dönemde idealize ettiği dünya kavuşmamıştır.

2. ENTERNASYONALİZMDEN HEGEMONYAYA: SOĞUK SAVAŞ'IN GÖLGESİNDE LİBERALİZM

İkinci Dünya Savaşı'nın uluslararası sistemi altüst etmesiyle birlikte küresel sistem 1945'ten itibaren yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yeniden üretim sürecinde liberal enternasyonalist düşünce, geçmişin hatalarından ders çıkartarak kendini öncülü Wilsoncu çizgide yeniden üretmiş ve fakat birçok yeniliği de bünyesine taşımıştır. Öncelikle belirtilmesi gereken: İkinci Dünya Savaşı Avrupa'daki devletleri her anlamda tahribata uğratmış ve uluslararası sistemin düzenlenmesi konusunda başat olma özelliklerini ellerinden almıştır. Artık yeni uluslararası düzenin inşasında Batı adına tek etkili aktör ABD haline gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı boyunca savaşın sebepleri, gidişatı ve muhtemel sonuçları üzerinden bir muhasebe yapan dönemin ABD Başkanı Franklin Roosevelt, Wilson yönetiminin MC'ye üye olamama konusunda düştüğü hatadan ders çıkartarak savaş sonrası kurulacak olan Birleşmiş Milletler (BM) sistemine üyelik konusunda iç kamuoyundan destek alabilme adına Wilson'a nazaran daha esnek bir yaklaşım geliştirme çabası içerisinde olmuştur (Dueck, 2003/04:3). Roosevelt, savaş döneminde savaş sonrası için Wilson'un zihin dünyasında var olan "tek bir dünya" idealine benzer bir sistem tahayyül etmiştir. Fakat Roosevelt, Wilsoncu liberal enternasyonal görüşe biraz da realist bir bakış açısı katarak büyük güçlerin sistemdeki rollerine daha resmi bir boyut dahil etmiştir (Ikenberry, 2009:76). Bu yeni sistemde, Roosevelt'e göre, Mihver Devletleri'ne karşı savaşan beş büyük devlet kendi bölgesel etki alanlarında saldırmazlık, demokratik kurumsallaşma ve serbest ticaret gibi liberal değerler çerçevesinde savaş sonrası düzenin işleyişini yürüteceklerdir (Dueck, 2003/04:3).

Dünyayı galipler arasında paylaştırmayı esas alan Roosevelt, savaş sonrası ortaya çıkan gelişmeler, özellikle de Stalin liderliğindeki Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikaları nedeniyle, küresel liberal enternasyonal düzen fikrinde revizyona gitmiş ve Sovyet tehdidine karşı Batı'da ortak güvenliğe dayalı bir form

olarak yeniden tanımlamıştır. Nasıl ki iki savaş arası dönemde liberal değerler üzerinden bir ortak güvenlik yaklaşımı İngiliz kamuoyunu ve dış politikasını yönlendiren temel parametre olduysa, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde de ortak güvenlik kaygısı ABD'nin iç kamuoyundan destek devşireceği bir alan haline gelmiştir. Dahası, Sovyet tehdidinin Batı açısından belirmesiyle birlikte yenilenen kriz ortamında ortak güvenlik retoriği ABD'nin yeni dönemdeki politikalarını hem meşrulaştırıcı hem de bu politikalara kamuoyu desteği sağlayıcı bir araç halini almıştır (Egerton, 1983:518).

Yaklaşık otuz yılda iki dünya savaşı yaşamış, yorgun Avrupa'nın güçsüzlüğü, yeniden kurumsallaşmanın sağlanması ve bu kurumların işleyişinin gerçekleştirilmesi ihtiyacı ve daha da önemlisi Sovyet tehdidinin artarak kendini hissettirmesinin liberal enternasyonalist düşüncüyü revize etmesi neticesinde liberal Batı adına süreci yürütecek olan aktör tek başına ABD olmuştur. ABD bu süreçte sadece sürecin itici gücü olan bir öncü değil aynı zamanda yeni liberal uluslararası düzenin bizzatı "sahibi ve yöneticisi" olmuş, böylece liberal enternasyonal düzen vizyonu "liberal hegemonik düzen"e doğru evrilmiştir (Ikenberry, 2009:76).

ABD liderliğindeki liberal cephe, İkinci Dünya Savaşı sonrasında karşısında bulunduğu, askeri ve siyasi yayılcı politikaları olan Sovyetlere karşı bölgesel işbirliği üzerinden bir eylem planı hazırlamıştır. Her ne kadar Hoffmann (1995:165), Sovyet totaliteryanizmine karşı ABD liderliğinde liberal Batı tarafından girilen "çevreleme" politikalarının, liberal enternasyonalizmin özünde var olduğu iddia edilen sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı duruşun bir etkisi olduğunu iddia etse de takip eden yıllarda uygulamaya konulan politikaların bu minvalde ortaya çıkmadığı görülecektir. Truman yönetimiyle birlikte Soğuk Savaş olarak kendini gösterecek olan bu yeni dönemde ABD'nin önceliğinin, liberal değerleri öne çıkartarak siyasi ve askeri anlamda yayılcı karakterdeki Sovyetlere karşı bir çevreleme olmadığı, bundan ziyade komünist sistem dışındaki dünyada ABD liderliğinde karşılıklı bağımlılığın olduğu (Dueck, 2003/04:4) sınırlı bir liberal hegemonik düzen olduğu görülmüştür.

Soğuk Savaş Dönemi liberal hegemonik düzeni, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Birleşmiş Milletler (BM)'in her tür rejimden devleti barındırması ve Güvenlik Konseyi'nde Sovyetlerin veto yetkisine sahip olması sebebiyle, kendi kurumsal yapılanmasına ihtiyaç duymuştur. Bu doğrultuda liberal düzen, bölgesel bir askeri işbirliği olan NATO'yu kurmuştur. Bölgesel bir askeri işbirliği olması sebebiyle klasik güç dengesi sistemine kapı aralayan NATO, bir bakıma liberal enternasyonalizmin "küresel ortak güvenlik" anlayışının çökmesi anlamına gelmektedir (Egerton, 1983:571). Böylece NATO aracılığıyla liberal enternasyonalizmin ortak güvenlik algısı küresel ölçekten bölgesel ölçeğe indirgenmiştir. NATO'nun kuruluşu ile kendi içerisinde de-facto hiyerarşik yapısı olan bir liberal enternasyonal sistem tesis edilmiştir. Bu sistem içerisinde liderliği üstlenen ABD, sistemin diğer üyelerine güvenlik ihraç ederken, onlardan sadakat ve meta ithal etmiştir. Sovyetlere karşı bölgesel ölçekte ittifaklar gerçekleştirilerek Amerikan askerleri Avrupa ve Asya'daki birçok

ülkeye konuşlandırılmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı'yla Sovyetlerin etki alanına girmesinden endişe edilen devletlere ekonomik yardımlar yapılarak sistem içersinde kalmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu politikalar neticesinde ABD, geleneksel dışa bağımlılığı ve açıklılığı az olan dış politikasını terk etmeye başlamıştır. Böylece kendisinin ve müttefiklerinin güvenliklerini sağlamak amacıyla dünyanın her bir yanında yüksek maliyetli operasyonlara girişme durumunda kalmıştır. ABD'nin Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde bu denli aktif bir dışa açık müttefiklik ilişkisine girmesinde en önemli dayanak noktalarından bir tanesi, Sovyetlerin konvansiyonel anlamda çevrelenmesine bu bloktan bir cevap gelmeyeceğinin beklenmesi olmuştur fakat 1950 yılında Kore Savaşı'nın ortaya çıkmasıyla bu beklentinin karşılanmadığı görülmüştür (ibid, 4). Bundan sonra ABD, içeride yüksek bir maliyet ortaya çıkaran konvansiyonel çevreleme politikasına ilave olarak nükleer caydırıcılık stratejisini de devreye sokmuştur.

Nükleer caydırıcılığa yanı sıra ABD, sahibi olduğu liberal hegemonik düzen içerisinde kendisine bağlı siyasi rejimlerin ortaya çıkması için komünist blok dışındaki dünyada etki alanını genişletmek için demokratikleştirme başta olmak üzere birtakım liberal motivasyonlu eylemi hayata geçirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Japonya'nın demokratikleştirilmesi, Avrupa Topluluğu'nun kurulması ve dünya kapitalist sisteminin entegrasyonu (Hoffmann, 1995:165) Soğuk Savaş Dönemi'nin başarılı liberal enternasyonalist uygulamaları olarak gösterilmektedir. Almanya'da Nazi ideolojisinin mutlak bir yenilgiye uğramasının etkisiyle liberal değerlere olan eğilimi iyi değerlendiren ABD, Nazi döneminde siyasi güçten uzaklaştırılan Konrad Adenauer ve diğer muhafazakarlarla işbirliği gerçekleştirerek Almanya'nın demokratik dönüşümünü organize etmiştir (Lake, 2010:262). Ayrıca ABD, Marshall Planı aracılığıyla ciddi miktarda finansal kaynağı Almanya'ya aktararak ülkedeki Batı yanlısı elitleri güçlendirmiş ve Almanya'yı NATO ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (daha sonraları AT ve AB) gibi örgütler aracılığıyla Amerika liderliğindeki uluslararası liberal güvenlik ve ekonomik şemsiyesi altına dahil etmiştir (ibid, 262). Böylece, Orta Avrupa'da muhtemel bir Sovyet yayılmasının önüne geçmiştir. Almanya ve Japonya'daki başarılı demokratikleştirerek müttefikleştirme politikasından oluşturduğu olumlu atmosferi devam ettirmek isteyen ABD, Kuzey ve Güney Vietnam arasındaki çatışmadan istifade ederek Güney'i de benzer bir sürece tabi tutmak ve çevrelemenin Pasifik ayağını kuvvetlendirmek istemiştir. Fakat beklenen netice ortaya çıkmamış, Kore Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş'ın ikinci önemli silahlı çatışması olan Vietnam Savaşı'ndan liberal hegemonik düzen eli boş ayrılmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD'nin ortaya koyduğu, liberal değerlerin yaygınlaştırılarak dünya çapında müttefiklikler kurma çabalarının temel motivasyonu, totaliter rejimler altında ezilen dünya halkların hürriyetlerine kavuşturulmasından ziyade, ABD'nin realpolitik çıkarları olmuştur. Sovyetler'in yayılmacılığının önlenmesi için dünya çapında liberal eksenli sömürgecilik ve emperyalizm karşıtı bir söylem üreterek Sovyetlerin hedefi olan ülkelere askeri ve finansal destek sağlayan ABD, söz konusu anti-emperyalist mücadele kendisine

veya İngiltere ve Fransa gibi müttefiklik dairesinin ilk halkasında bulunan liberal devletlere yöneldiğinde, sömürgecilik karşıtı hareketleri bastırmaya yönelik uygulamaları devreye sokmuş veya en azından görmezden gelmiştir. Ayrıca, dünya çapında desteklenen birçok Sovyet karşıtı anti-emperyalist hareketin niteliği demokratik değerlerden hayli uzak kalmıştır. Güney Asya Bölgesi'nde "yozlaşmış, zalim ve hatta yeteneksiz" birçok diktatör Sovyetlere karşı mücadelelerinde veya iç savaşlarda ABD tarafından desteklenmişlerdir (ibid, 263).

Sovyetlerin uluslararası alanda ABD'nin, komünizmin de küresel ölçekte kapitalist sistemin en büyük rakibi haline gelmesi sebebiyle Sovyetlerin çevrelenmesi uğruna liberal değerler müttefiklik ilişkilerinde ikinci planda kalmıştır. 1967-1974 arası dönemde Yunanistan'daki Albaylar Cuntası ve Şah yönetimindeki İran taşıdıkları anti-demokratik siyasi karakterlere rağmen Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD'nin en önemli müttefikleri arasında yer almışlardır. Bununla birlikte Türkiye'deki 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahaleleri bariz anti-demokratik niteliklerine karşın ABD tarafından liberal değerler çerçevesinde bir eleştiriye tabi tutulmamışlardır. Özellikle 12 Eylül darbesine giden süreçte ve sonrasında Türk ordusunun faaliyetlerinin her aşamasından haberdar olduğu erişime açılan Amerikan devlet arşivlerinden anlaşılan(bkz. Okur, 2014) ABD'nin, Kenan Evren idaresindeki cunta yönetimine demokratik alternatiflerine nazaran daha olumlu yaklaştığı görülmektedir. Liberal hegemonik düzenin işleyebilmesi adına bu dönemde sadakat ve demokrasinin çatıştığı durumlarda ABD açısından birincisinin öncelendiği (bkz. Hermann and Kegley, 1998) Soğuk Savaş Dönemi uygulamalarından anlaşılmaktadır. ABD'nin, çoğunluğu Soğuk Savaş Dönemi liberal hegemonik düzeninde olmak üzere, 20. yy boyunca Karayipler, Batı Avrupa ve Asya'da kurduğu "imparatorluk" kendisine bağlı olan devletlerin alternatif bir ittifak veya ekonomik ilişkiye girmesini engellemek adına söz konusu bağlı devletlerin ekonomi ve dış politika ilişkileri üzerinde geniş bir otorite tesis etmiştir (Lake, 2010:263-264). Liberal hegemonik enternasyonal düzen içerisinde "sadık" devletler oluşturulması sistem içerisinde hiyerarşik bir yapı kurmanın da önemli bir parçası olmuştur (ibid, 264).

Her ne kadar Soğuk Savaş dönemi liberal enternasyonal düzende, Wilson'dakine benzer şekilde, devletlerin egemen eşitliği ilkesi devletler arası ilişkilerde esas alınsa da liberal hegemonik düzenin hiyerarşik yapısı içerisinde ABD sistemin merkezindeki ülke olmuştur. ABD'nin kendi ekonomik ve siyasi sistemi söz konusu düzenin merkezi unsuru haline gelmiştir. Amerikan doları uluslararası para birimi olmuş, Amerikan iç pazarı küresel ekonomik gelişimin lokomotif gücü haline gelmiştir. Dünya çapında çeşitli bölgelerde kurulan askeri işbirlikleri ABD tarafından finanse edilmiş ve yönlendirilmiş, Amerikan askerleri müttefik ülkelerin topraklarına konuşlandırılmıştır. ABD, sistemin en önemli kurumsal aygıtı olan NATO içerisinde "eşitler arasında birinci" pozisyonuna sahip olmuş ve örgütün işleyişi ABD'nin belirlediği çerçevelerde gerçekleşmiştir (Ikenberry, 2009:76-77). ABD sistemin hiyerarşik yapısı içerisinde lider olarak ikinci sırayı Batı Avrupa devletlerine vermiştir.

Batı Avrupa ile çok yönlü ittifaklar kuran ABD, sistemin diğer üyeleriyle olan ilişkilerinde kendi ulusal çıkarları doğrultusunda müttefikliğin sınırlarını belirlemiştir. Örneğin, 1960'ların ortasında Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin haklarının korunması amacıyla adaya yapmayı planladığı müdahaleyi İngiltere ve Yunanistan'ın ada üzerindeki haklarına zarar vereceğini ve ABD'nin stratejik çıkarlarıyla örtüşmeyeceğini düşünen dönemin ABD Başkanı Lyndon B. Johnson Türk hükümetine yazdığı mektupta Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi neticesinde Sovyetlerin Türkiye'ye muhtemel bir saldırısında NATO'nun Türkiye'nin yardımına gelmeyeceğini açıkça belirtmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Wilsoncu anlayışın realpolitik bir yaklaşımla harmanlanmasıyla ortaya çıkan Soğuk Savaş Dönemi liberal enternasyonal düzeni, ABD'nin sistem içerisinde başat unsur olarak süreci yönettiği, küresel anlamda liberal idealler ortaya koymaktansa Sovyetlerin etki alanının genişlemesini engellemeye yönelik bölgesel ittifaklar aracılığıyla liberal Batı'nın hegemonyasını komünist blok dışındaki dünyaya yaydığı bir süreç olarak Sovyetlerin yıkılmasına kadar devam etmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu dönemde liberal değerler bir dış politika aracı olarak kullanılmış, ABD'nin stratejik çıkarlarının gerektirdiği durumlarda bu değerler ikincil konuma itilmiştir.

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE LİBERAL ENTERNASYONALİZM

1980'lerin sonlarına doğru komünist bloğun küresel rekabetten çekilmeye başlaması ve nihayetinde 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte liberalizm bir anlamda galibiyetini ilan etmiştir. Liberalizmin hem ideolojik hem de kurumsal yapıları itibarıyla alternatifsiz kaldığını düşünmesi, liberal enternasyonalizme hem yeni bir ivme kazandırmış hem de etki alanını daha da genişletme fırsatı sunmuştur. Francis Fukuyama (1992), meşhur "Tarihin Sonu ve Son İnsan" adlı çalışmasında, liberalizmi ve onun değerlerini insanlığın ulaştığı en üst seviye olarak tasvir etmiştir. Böylece liberalizmin kendi değer sistemi ve kurumlarıyla birlikte küresel anlamda kabul göreceği ve yayılacağı düşünülmüştür. Yine Fukuyama, Soğuk Savaş'ın bitişinin Üçüncü Dünya'da demokrasinin yayılması için büyük bir iyimserliği beraberinde getirdiğini belirtmiştir (Sorensen'den alıntılan, Jahn, 2007:87). Bu dönem, insanlık tarihinde bir ilke tanıklık etmiş ve dünya çapındaki demokrasilerin sayısı otokratik devletlerin sayısını geçmiştir (Hewitt vd. 2012:19). Bu ve benzeri gelişmeler, liberallerin Wilson'da olduğu gibi küresel "tek bir dünya" ideallerine yaklaştıkları konusunda ümitlerini arttırmıştır.

Yeni dönemde birçok uluslararası örgüt de liberal fikirler üzerinden bir söylem ve faaliyet alanı belirlemiştir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Amerikan Devletleri Örgütü ve NATO gibi uluslararası örgütler demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi liberal değerleri önceleyen politikalar belirlemişler ve uygulamaya koymuşlardır. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası da dünyanın çeşitli yerlerinde siyasi liberalizasyonu finanse etmiş ve Batılı tarzda

pazar ekonomilerinin önünü açmaya yönelik programlar ortaya koymuştur (Paris, 1997:61-62). Liberalizmin yeni dönemde küresel yayılmasına birçok aktör katkıda bulunmuş olsa da başat rolü bir yandan Soğuk Savaş Dönemi'nde olduğu gibi ABD, bir yandan da BM üstlenmiştir. ABD'nin liberal enternasyonalizm fikrine Soğuk Savaş sonrası dönemde ne şekilde yaklaştığını ve bu fikri hangi doğrultuda uygulamaya geçirdiğini incelemeyen önce liberalizmin küresel yayılışı sürecinde BM'nin rolünü ele almakta fayda olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı Sonrası beş büyük gücün (ABD, Sovyetler, Çin, İngiltere ve Fransa) hegemonyasında kurulan ve bu beş büyük gücün kararlarıyla yönlendirdiği-daha doğrusu çoğunlukla tıkadığı-uluslararası sistemin işleyişinde merkezi unsur olması beklenen BM, Soğuk Savaş atmosferi içerisinde yeterince etkili bir mekanizma haline gelememiştir. Çünkü öncelikle, BM Antlaşması, örgütü herhangi bir devletin içişlerine müdahale etmesini engellemiştir. İkincisi, kapitalist ve komünist blokların hakim olduğu iki kutuplu bir süreçte ABD ve Sovyetler -Güvenlik Konseyi'nde veto haklarını kullanmaları sebebiyle-kendi etki alanlarındaki ülkelere dışarıdan bir müdahalenin yapılmasına izin vermemişlerdir. Ve son olarak BM, Soğuk Savaş'ın ideolojik çekişmesi içerisinde iç karışıklık ve savaşların yaşandığı ülkelere yaptığı müdahaleleri sadece çatışmaların durdurulması ve ateşkesin denetlenmesi üzerine inşa etmiş, bu ülkelere herhangi bir siyasi rejim (liberal veya komünist) tavsiyesinde bulunmamıştır (Paris ve Sisk, 2009:4). Fakat Soğuk Savaş'ın bitişiyle ideolojik çekişmenin ortadan kalkması ve liberalizm lehine bir zaferin ortaya çıkmasıyla oluşan liberal atmosferden BM de -uluslararası sistemin ABD eksenli tek kutuplu hale gelmesiyle de- etkilenmiş ve 1990'lar boyunca yürüttüğü barış operasyonlarını liberal fikirler çerçevesinde uygulamaya koymuştur.

BM Genel Sekreteri Boutros Ghali tarafından 1992'de hazırlanan küresel barışın tesisine kılavuzluk etmesi planlanan "Barış Ajandası" raporu, refah ve adaletin yeni döneminde barışa erişebilmek için her seviyedeki demokrasinin gerekli olduğunu belirtmiştir (An Agenda for Peace, 1992:parag.82). Liberalizmin zafer kutlamaları yaptığı bu yeni dönemde dünya çapında artmaya başlayan iç karışıklıklar ve onların yansıması olan bölgesel çatışmaların barışa kavuşturulabilmesi için hangi metotların uygulanacağı konusunda BM Barış Ajandası, "küresel eğilimin liberal fikirlerden yana olduğu" iyimserliğine umut bağlamıştır (Peou, 2002:53-54). İç savaşlar başta olmak üzere, küresel sorunların çözümünün liberal fikirler üzerinden sağlanabileceği yönündeki genel eğilim dönemin bütün BM dokümanlarında açıkça yer almıştır. Genel Sekreter Boutros Ghali 1993'teki bir konuşmasında, kalkınma, barış ve demokrasi arasında karşılıklı bir bağ olduğunu belirterek bunların hepsinin bir arada olması gerektiğini savunmuştur (Heathershaw, 2008:600).

Soğuk Savaş'ın hegemon güçlerinin, özellikle de Sovyetlerin, etki alanlarında olan bölgelerde ve ülkelerde Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ortaya çıkan güç boşluğu birçok iç ve bölgesel çatışmayı beraberinde getirmiştir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla da iç karışıklıkların olduğu ülkelerde yaşanan dramların dünya kamuoyuna süratli bir şekilde yansıması ve istikrarsızlaşan bu bölgelerden

çoğunluğu Batılı olmak üzere istikrarlı gelişmiş bölgelere yönelen göç hareketlerinin yarattığı güvenlik tehditleri Batılı devletlerin ve BM'nin dikkatini insan hakları konusuna çekmiştir. İnsan hakları, kavramsal çerçevesi çok farklı tanımlamalara tabi tutulsa da veya içeriği her türlü politikayı meşrulaştırabilecek ölçüde soyut ve muğlak bir şekilde doldurulsa da Soğuk Savaş sonrası dönemde devletler ve uluslararası örgütler tarafından demokrasi, hukukun üstünlüğü ve barış gibi kavramlarla birlikte uluslararası sistemin temel yapı taşlarından biri (Chandler, 2006:2) olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Liberal enternasyonalist görüşe göre, insan haklarının muhatabı olan öznenin herhangi bir devletin vatandaşı olarak değil, evrensel bir vatandaş olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla yeni dönemin, "insanlık vatandaşlığı" şeklinde yeni bir vatandaşlık türü ortaya çıkardığı düşünülmüştür (bkz. ibid, 4). ABD eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, insan haklarını tek başına zamanın (1990'lar) en çekici fikri olduğunu; BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Mary Robinson da insan hakları hareketlerindeki gelişmenin zamanın en umut verici ve iyimser gelişmelerinden biri olduğunu belirten görüşler ortaya koymuşlardır (ibid, 5-6). İnsan hakları konusu, ABD ve İngiltere gibi yeni dönemin liberal enternasyonalizminde başat rolü oynayacak olan devletlerin yöneticilerinin söylemlerinde de önem verilen bir unsur haline gelmiştir. İngiltere Başbakanı Tony Blair, insan haklarının önceliklendirilmesinin değerlere dayalı yeni bir enternasyonalizmin önünü açtığını belirtirken, ABD Başkanı Bill Clinton da insan haklarının kendisinin yönetiminde dış politikanın köşe taşlarından biri haline geldiğini vurgulamıştır (ibid, 6). İnsan hakları konusunun bu dönemde ABD'nin dış politikasında ne denli önemli bir hale geldiği, Dışişleri Bakanlığı'nın yıllık olarak hazırladığı insan hakları raporlarının hacimlerinden de anlaşılmaktadır. Rapor ilk olarak hazırlanmaya başlandığı 1977 yılında 137 sayfadan oluşurken, 1999 yılında hazırlanan insan hakları raporu 194 ülkeyi kapsamış ve 6,000 sayfayı bulmuştur (ibid, 8).

Liberal enternasyonalistler insan haklarını yeni dönemin vazgeçilemez ve tartışılmaz bir değeri olarak görseler de, konunun stratejik ve politik bir çıkar boyutu da vardır. Kosova'daki etnik çatışmaların zirveye ulaştığı ve uluslararası kamuoyunun dikkatinin çevrildiği bir dönemde Chicago'da yapmış olduğu ve tarihe bir bakıma "Blair Doktrini" olarak geçen konuşmada İngiltere Başbakanı Tony Blair, Kosova'daki insan hakları ihlallerinden yola çıkarak Batılı topluma şöyle seslenmiştir: "İçerideki sorunların büyük bir çoğunluğu dünyanın diğer tarafından kaynaklanmaktadır... Balkanlar'daki çatışma Almanya'da ve burada, ABD'de, daha çok mülteciye neden olmaktadır...Eğer hala güvende kalmak istiyorsak, diğer ülkelerdeki çatışmalara ve insan hakları ihlallerine sırtımızı dönmeyiz." (Blair Doctrine, 1999). Blair'ın da belirttiği ve 1990'lar boyunca liberal Batı'da hakim olan bu düşünce yöntemi, dünyanın birçok yerinde iç çatışmalara sürüklenmiş veya yoğun insan hakları ihlallerinin olduğu ülkelere ABD liderliğinde liberal Batı'nın, çoğunlukla da BM üzerinden, askeri müdahalelerde bulunmasının önünü açmıştır. Batı-dışı toplumları ve devletleri baskıcı ve demokrasi dışı uygulamaların kaynağı olarak gören (Kaldor'dan

alıntılanan Chandler, 2006:5) bu yaklaşım neticesinde, söz konusu “baskıcı” rejimlerin ortadan kaldırılarak ezilen halkların liberal değerler çerçevesinde “özgürleştirilmesi” için “insancıl müdahale”ler gerçekleştirilmiştir.

Hızla küreselleşen bir dünyada her ne kadar uluslararası sistem içerisine devlet-dışı birçok aktör katılmaya başlamış olsa da başka devletlere liberal müdahalelerin gerçekleştirilmesinin önünde bir engel bulunuyordu: Devlet egemenliği. Wilsoncu ve Soğuk Savaş Dönemi liberal enternasyonalizmlerinin temel unsurlarından biri olan devlet egemenliği, Soğuk Savaş sonrası liberal düzende tartışmaya açılmıştır. Birçok insan hakları savunucusu, gerçek tehdidin iç savaşlar ve devlet destekli terörizm olduğunu belirterek BM'nin devlet merkezli egemenlik anlayışının böyle bir dönemde anakronik kaldığını ileri sürmüşlerdir (Robertson'dan alıntılanan ibid, 7). Benzer şekilde tartışmaların entelektüel seviyede ve politik arenada tartışılması üzerine, Kosova müdahalesinin de etkisiyle, Kanada Hükümeti “Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon” adıyla bir çalışma başlatmış ve 2001 yılında bir rapor yayınlamıştır. Bu rapor neticesinde “Koruma Sorumluluğu” (Responsibility to Protect -R2P) ilkesi ortaya çıkmıştır (O'Connell, 2010:42). R2P ilkesinin içeriği daha sonra BM'nin 2004 ve 2005 yıllarında yayınladığı raporlarda da benimsenmiştir.

R2P ilkesi devlet egemenliğine, liberal müdahalelerin bir anlamda meşruiyetini artıracak olan, üç açıdan yaklaşmaktadır (Badescu, 2010:110). Birincisi, devlet egemenliği bir devletin kendi vatandaşlarına istediği gibi davranma hakkı vermez. Bilakis egemenlik söz konusu devlete, vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yükümlüğü verir. İkincisi, uluslararası toplum, devletlere koruma sorumluluklarını yerine getirmesinde yardımcı olmalıdır. Ve son olarak, eğer bir devlet kendi vatandaşlarını söz konusu suçlardan koruyamıyor veya kendisi bu suçları uyguluyorsa uluslararası toplum barışçıl yöntemlerin ardından bu ülkeye müdahale etme hakkına sahiptir. Her ne kadar askeri müdahale son seçenek olarak belirtilse de, devlet egemenliğinin bu dönemde bu çerçevede tartışmaya açılmış olması askeri müdahalelerin de önünü açmıştır. Bu yeni devlet egemenliği yaklaşımı, klasik egemenlik anlayışını artık bir ilke değil sorun olarak görmekte, belli bir bölgede belli bir otoritenin yönetme gücü olarak değil halkına hizmette kullanacağı bir kapasite olarak kabul etmekte ve dolayısıyla bu kapasitenin kullanılmadığı durumlarda başka otoritelerce egemenliğin paylaşılabileceğini savunmaktadır (Kaygusuz, 2014:49).

1990'ların ilk yarısında iç karışıklığın yaşandığı birçok ülkeye BM öncülüğünde liberal değerler götürerek istikrarın ve barışın sağlanması için askeri müdahaleler yapılmıştır. Angola, Somali, Ruanda, Kamboçya, El Salvador ve Nikaragua'ya yapılan müdahalelerde silahlı çatışmalar durdurulmuş, hızlı bir şekilde demokratik seçimler gerçekleştirilmiş ve liberal eksenli ekonomik politikalar başlatılmıştır. Uygulamaya konulan liberal politikalara rağmen neredeyse müdahale edilen bütün ülkelerde BM barış güçlerinin ülkeden ayrılmasıyla birlikte çatışmalar yeniden -hatta şiddetlenerek- ortaya çıkmıştır (Paris, 2010:341). Bu dönemde BM'nin liberal barış operasyonlarından en başarısız

olanı Bosna’da gerçekleşmiştir. Sırp, Hırvatlar ve Müslümanlar arasında çıkan çatışmaların ilk ortaya çıktığı zamanlarda BM’nin uyguladığı “güvenli bölge” politikası, sadece ülkedeki BM Barış Gücü personeli için “güvenli” olmuş ve fakat Bosnalı Müslümanları Srebrenitsa katliamından koruyamamıştır (Bellamy vd. 2004:84). Katliamların devam etmesi üzerine devreye ABD öncülüğünde NATO girmiş ve Miloseviç kuvvetleri hava harekatiyle bastırılabilmiştir. Çatışmaların durmuş olması Bosna’da istikrarı sağlamamış, acele bir şekilde uygulanan uluslararası destekli özelleştirme politikaları, savaş-dönemi karaborsasını canlandırarak radikal grupları zenginleştirmiştir (Paris, 2010:341).

Savaş ve çatışma mağduru Üçüncü Dünya ülkelerine yapılan müdahalelerde, bu ülkelerin kendi özel durumları, tecrübeleri, kimlikleri, kültürleri ve jeopolitik konumları göz önüne alınmadan, barışın “içeriden” (çatışma coğrafyası) nasıl görülmek istenildiğinden ziyade, barışı getirme iddiasındaki Batılı uluslararası aktörlerin “dışarıdan” nasıl görmek istediklerine paralel olarak müdahale sonrası uygulamalar ortaya konulmuş (Richmond, 2004:91) ve sonuç genellikle başarısız olmuştur. Buna rağmen liberal enternasyonalistler, başarısızlığı müdahalelerin mantığına ve içeriğine değil, süresine bağlamışlardır. Kısa süre içerisinde sonlandırılan müdahalelerin kalıcı anlamda barış, demokrasi, işlevsel bir piyasa ekonomisi ve hukukun üstünlüğünü sürdürülür kılacak kurumsal altyapıyı hazırlamadığını savunan liberaller, müdahaleye iki yeni boyut kazandırmışlardır: liberal devlet-inşası ve bunun için gerekli olan süre. Buna göre, kurumsal anlamda zayıf olan devletlerde her ne kadar liberal uygulamalar gerçekleştirilse de bu uygulamaları sürdürülür bir şekilde hayata geçirecek devlet mekanizması olmazsa sonuç kalıcı olmayacaktır. Dolayısıyla, bu ülkelere yapılan müdahalelerin uzun süreli, hatta süresiz, olması ve bu süre içerisinde de liberal değerleri benimseyen ve sürdürebilecek kurumsal altyapının müdahaleci güçlerce tesis edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür (bkz. Paris ve Sisk, 2009:7-9). Bu bağlamda BM, 1990’ların ikinci yarısında “çıkış stratejisini” tartışmış ve netice olarak “Strateji Olmadan Çıkış Yok” raporunu 2001’de yayınlamıştır. Böylece, uzun vadeli veya ucu açık müdahalelerin önü açılırken, müdahale edilen ülkelerin her anlamda müdahaleci mantığın (ki bu liberal) şartlarına uygun bir şekilde dizayn edilmesinin de önü açılmıştır.

Güçsüz ve iç çatışmalar neticesinde çökme noktasına gelmiş devletlere R2P, devlet-inşası ve insancıl müdahale gibi argümanlarla askeri müdahalede bulunarak bu devletlerin siyasi sistemlerini ve hatta toplumlarını uluslararası sistemdeki güçlü liberal demokrasilerin siyasi ve ekonomik modelleri çizgisinde dönüştürmenin emperyalizmin yeni bir formu olduğu yönündeki sesler de bu süreçte yükselmeye başlamıştır. Oliver P. Richmond (2004:90), bu sürecin MC dönemindeki Vesayet Rejimi’ne benzer bir sistemi canlandıracağını vurgulayarak, yarı-emperyalizm, manda rejimi, ılımlı sömürgecilik tarzı bir sistemin çatışma bölgelerinin yönetimini ele geçirmek için kullanılabileceğini ifade etmiştir. Fakat Ronald Paris (2010:348-349), BM nezaretindeki barış operasyonlarının emperyalizm veya sömürgecilikle eşdeğer tutulmasını bir hata olarak görmektedir. Ona göre, sömürgecilik ile günümüz müdahalelerini

birbirinden ayıran iki önemli ayrıntı vardır. Birincisi, sömürgecilikte emperyalist devletler sömürgeleştirdikleri toplumdaki materyal ve insan kaynağını kendi çıkarları için kullanırken, günümüz liberal müdahalelerinde kaynaklardan istifade edenler daha çok müdahale edilen ülke halklarıdır: Birçok kaynak uluslararası örgütlerden yerel yapılara aktarılmaktadır. İkincisi, uluslararası ilişkilerde normatif anlamda öyle bir noktaya gelinmiştir ki artık sömürgeciliğin oluşması imkansız görünmektedir. Bu bağlamda Paris, 21. yy. itibariyle sömürgeciliğin etik anlamda dünyanın hiç bir yerinde kabul görmediğini ve dolayısıyla uygulanamayacağını savunmaktadır. Yine de Paris, günümüz insancıl müdahalelerini salt karşılık beklenmeyen bir eylem olarak da görmemekte ve fakat sömürgecilikle de eşdeğer tutmamaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde liberalizmin küresel yayılmasında ABD de tek başına önemli bir rol üstlenmiştir. ABD hem BM'nin gerçekleştirmiş olduğu birçok operasyona askeri ve ekonomik olarak destek vermiş, hatta liderlik etmiş, hem de tek başına başta “demokrasi teşviki” (democracy promotion) faaliyetleri olmak üzere liberal enternasyonal politikalara stratejik çıkarları doğrultusunda ağırlık vermiştir. Bu dönemde, demokratik genişleme ya da özgürlüklerin yayılması, birçok örnekte müdahale ve devlet-inşası şeklinde, Amerikan dış politikasının belirgin özellikleri haline gelmiştir. Başkan Clinton seçim sürecinde demokrasi ve insan haklarının Çin, eski Yugoslavya ve Haiti gibi ülkelerde yaygınlaştırılması konusunda önceki yönetimlerden daha kararlı bir şekilde davranacağını söyleyerek başkanlık koltuğuna oturmuştur (Dueck, 2003/04:6). Clinton döneminde ABD bu bağlamda, serbest ticaret, açık pazar, demokratik yönetim ve insan haklarının dünya genelinde yaygınlaştırılması için barış operasyonlarına liderlik etmiştir. Bu şekilde ABD, bir anlamda Wilsoncu enternasyonalizmi canlandırarak, kendisinin liderlik ettiği ve merkezinde olduğu küresel barış ve refah ortamından en fazla kendisinin faydalanacağını ve askeri yükünü hafifleteceğini varsaymıştır (ibid, 7).

Soğuk Savaş Dönemi'nde kendi liberal hegemonik düzeni içerisinde “komünizme karşı koruma misyonu” olan ABD, bu misyonunu komünizm tehlikesi ortadan kalkınca küresel anlamda demokrasi teşviki misyonuyla değiştirmiştir (Cox vd. 2000:5). Demokrasinin Amerika eliyle başta Üçüncü Dünya ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok bölgesine doğru genişletilmesi sadece değer eksenli değil aynı zamanda akıllıca bir dış politikanın ürünüdür: demokrasiler arttıkça kapitalist liberal sistemin faydalanacağı istikrarlı ve refah seviyesi artmış devlet sayısı da artacaktır (ibid, 6). Bu bağlamda ABD, Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana ortalama her yıl iki milyar dolar kaynağı demokrasi ile ilişkili yardım programlarına aktarmıştır (Carothers, 2004:2). Clinton yönetimi boyunca Avrupa'da yeni devletler NATO'ya dahil edilmiş; Rusya'daki demokratik pazar dönüşümlerine destek verilmiş; Çin bir yandan insan hakları konusunda baskılanırken bir yandan da uluslararası ekonomik sisteme dahil edilmeye çalışılmış; Bosna, Haiti, Somali ve Kosova gibi savaş yorgunu ülkelerde askeri müdahaleler aracılığıyla liberal demokratik sistemler tesis edilmiştir (Dueck, 2003/04:6).

Her ne kadar ABD 1990'lar boyunca dünyanın farklı coğrafyalarına demokrasi ihracında bulunmuş olsa da stratejik çıkarlarının gerektirdiği durumlarda tıpkı Soğuk Savaş Dönemi'nde olduğu gibi demokrasi ikinci planda kalmıştır. Bu duruma en iyi örnek, ABD'nin bu dönemde Orta Doğu ülkeleri ile olan ilişkileridir. Dünya ölçeğinde birçok farklı bölgeye demokrasi ajandası ile yaklaşan ABD, Freedom House'ın raporlarına göre dünyanın anti-demokratik devlet yoğunluğu en fazla olan bölgesi Orta Doğu'da 1990'lar boyunca demokrasi teşvikini üç nedenle stratejik çıkarlarına aykırı bulduğundan uygulamaya koymamıştır. İlk olarak, bölgedeki Amerikan-dostu otoriter rejimlerle var olan ilişkiler ABD'nin bölgeden sürdürülebilir fiyatlarla petrol almasını kolaylaştırdığında, söz konusu baskıcı yönetimlerin varlığı ABD açısından stratejik anlamda önemli sayılmıştır. Bu durumu Clinton'ın danışmanlarından Martin Indyk (1993) şu şekilde ortaya moymaktadır: “son dört yılda küresel arenadaki köklü gelişmelere rağmen, bizim halen Orta Doğu'nun makul fiyatlardaki petrolünde değişmez bir çıkarımız vardır.” Dolayısıyla Amerikan'ın bölgenin kaynaklarına olan ihtiyacı devam ettikçe bölgedeki herhangi bir siyasi dönüşüm riskli olarak değerlendirilmiştir. İkinci olarak, gerçekleşecek bir demokratik dönüşümün bölgedeki radikal İslami grupların yönetimlere gelmesine neden olabileceği, bunun da Amerika'nın sadece ekonomik çıkarlarına değil aynı zamanda güvenliğine de zarar vereceği düşünülmüştür. Son olarak da Arap-İsrail barış sürecini bölgedeki uzlaşmacı otoriter liderlerle yürütmek, ABD açısından serbest seçimlerle iktidara gelecek öngörülemez aktörlerle yürütmekten daha makul gelmiştir (Dunne, 2005:211).

11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan saldırılar, ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik demokrasi teşviki politikalarında değişikliğe sebep olurken liberal enternasyonalizme yeni bir ivme kazandırmıştır. 11 Eylül'de Amerika'ya saldırı gerçekleştiren on dokuz militanın tamamının Orta Doğu'daki Amerikan-dostu rejimlerin (Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Lübnan) vatandaşı olması, ABD'nin bölgedeki otoriter rejimlere bakışını değiştirmiştir. Orta Doğu'daki otoriter rejimlerin radikal İslami grupları cesaretlendirdiğini ve El-Kaide gibi terörist yapılanmaları ortaya çıkardığını düşünen Bush yönetimi, kendi güvenliğini sağlayabilmenin bölgenin demokratikleştirilmesinden geçtiğini düşünmüştür. Bu bağlamda, ilk olarak 2001'de Afganistan, barındırdığı El-Kaide militanları sebebiyle işgal edilmiştir. Daha sonra, 2003 yılında “önleyici savaş doktrini” çerçevesinde Irak kitle imha silahları bulundurduğu ve bu durumun hem bölgesel hem de küresel güvenlik için risk oluşturduğu düşünüldükçe işgal edilmiş ve Irak'ın demokratikleştirilmesi süreci başlatılmıştır. Irak'ın demokratikleştirilmesinin bölgede domino etkisi yaratarak diğer ülkelere de sıçrayacağını düşünen Bush, “Irak'taki yeni rejim bölgedeki diğer uluslar için etkileyici ve ilham verici bir özgürlük örneği olacak... Irak'taki başarı Orta Doğu'daki barış için yeni bir aşama olabilecektir.” (Dueck, 2003/04:8) diyerek iyimser bir beklenti sergilemiştir.

Irak'ın önleyici savaş kapsamında işgal edilmesiyle liberal enternasyonalizme yeni bir boyut daha eklenmiştir. Bu yeni boyutta, liberalizmin yayılması için herhangi bir ikili ittifak veya iç savaşların taraflarından birinin davetine gerek

kalmadan, tehdit algılanan herhangi bir ülke “önleyici müdahale” mantığıyla işgal edilebilecek ve liberal bir dönüştürme programıyla liberal enternasyonal sisteme entegre edilebilecektir. Zira Irak’ın işgali sadece ABD’nin önünde tehdit oluşturan haydut bir rejimin ortadan kaldırılması değil aynı zamanda yeni bir “laissez faire” tarzının ortaya çıkması anlamına da gelmektedir (Bendana, 2005:11). İşgal sonrası Irak’ta ABD temsilcisi aracılığıyla gerçekleştirilen Batı tipi özelleştirme ve liberalleştirme çalışmaları neticesinde ortaya çıkan yatırım ve vergi düzenlemelerinin, Irak’ı bölgenin geneline açılmada ekonomik bir model haline getireceği düşünülmüştür. The Economist gazetesine göre, ABD tarafından 2004 yılında hazırlanan Irak’ın geçici anayasası yabancı yatırımcılar için tam bir “talep listesi” şeklinde ortaya çıkmıştır (alıntılayan ibid, 11).

Afganistan ve Irak işgalleri üzerinden yaklaşık on beş yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen işgalin hedeflediği neredeyse hiç bir liberal dönüşüm her iki ülkede de gerçekleşmemiştir. Afganistan’da Taliban’ın silahlı varlığı halen daha gücünü korurken, demokratik sürece dahil olan siyasi aktörler arası uyumsuzluklar ülkedeki istikrarsızlığı artırıcı bir etken olmuştur. Dönüşüm sürecinin başlamasından bu yana on dört yıl geçmiş olmasına rağmen Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları üzerinde bir tartışmanın bile Afganistan’ı parçalamanın eşiğine getirebileceği 2014 Haziran’ında tecrübe edilmiştir. Ayrıca günlük hayatın mutad hadiseleri haline gelen silahlı saldırılar ülkedeki asayiş ortadan kaldırmış ve vatandaşların can güvenliklerini tehlikeye sokmuştur. Bunlarla birlikte, ülkedeki uyuşturucu üretiminin işgalden bu yana hızla artması, ülkenin ekonomik sisteminin liberalleşmesinden ziyade yasa-dışı karaborsa sistemine dönüşmesine neden olmuştur. Taliban döneminde 2001’de 185 ton uyuşturucu üretimi yapılan ülkede bu rakam bir yıl sonra Amerikan işgalinde 3400 tona çıkmış ve ilerleyen yıllarda bu seviyede devam etmiştir (Chossudovsky, 2015). Ülkedeki uyuşturucu üretiminden ve bunun uluslararası piyasaya arzından El-Kaide başta olmak üzere birçok yasa-dışı grup ekonomik çıkar elde etmiştir. Ayrıca, bu faaliyetlere göz yumulması, destek verilmesi gibi konularda devlet aygıtında ortaya çıkan rüşvet ve yolsuzluk gibi durumlar ülkeyi daha da istikrarsızlaştırmıştır.

Irak’ta da benzer bir süreç yaşanmış ve ülke parçalanmanın eşiğine gelmiştir. İşgalden bu yana etnik ve mezhepsel kimlikler üzerinden geliştirilen bir siyaset dili ülkeye hakim olmuştur. Bu durum bir yandan siyasi parçalanmışlık neticesinde istikrarsızlığa neden olmuş bir yandan da etnik ve mezhep temelli radikal grupların çatışması sebebiyle ülkede güvenliği ortadan kaldırmıştır. Ülkedeki istikrarsız ortam radikal grupların ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve bu durum IŞİD ve benzeri örgütlerin beslendiği bir kaynak olması sebebiyle sadece Irak’ın güvenliğini değil, bölgenin ve hatta uluslararası toplumun güvenliğini tehlikeye atmıştır. ABD Irak’ı işgal ederken, demokratik bir Irak’ın bölgeye model olacağını düşünmesine rağmen, gelinen noktada Irak bölünmüş yapısı içerisinde barındırdığı radikal gruplar vasıtasıyla sadece dünyanın dört bir yanındaki köktenci unsurlar için model ve cazibe merkezi olmuştur.

4. 21. YÜZYILDA LİBERAL ENTERNASYONALİZMİN İLK YOL AYRIMINA DOĞRU

Liberal enternasyonalizm 2010'lu yıllar itibariyle bir kriz içerisine girmiş görünmektedir. Afganistan ve Irak'ın işgal yoluyla liberalleştirilmeleri amacıyla gerçekleştirilen operasyonlarının doğurmuş olduğu neticelerden dolayı, ABD'nin liberal enternasyonalist politikalarını gözden geçirmesi ve böylece yeni dönemde ortaya çıkan küresel gerçekliklere yaslanan yeni bir yol haritasıyla dış politika vizyonunu belirlemesi muhtemel gözükmektedir. Soğuk Savaş'ın bitiminden 2010'lu yıllara kadar geçen yaklaşık yirmi yıllık süre içerisinde ABD liderliğinde küresel anlamda bir yayılma alanı bulan liberal fikirler hem normatif hem de stratejik anlamda, günümüz dünyasında birtakım tehditlerle karşı karşı kalmaktadır.

Soğuk Savaş'ın bitişi siyasi tarihte benzerine ilk defa rastlanılan tek-kutuplu bir dünya sistemi ortaya çıkarmış ve bu sistem içerisinde ABD küresel hegemon bir karakterde kendi siyasi ve ekonomik düzenini küresel anlamda yayarak liberal enternasyonalizme önemli bir alan açmaya çalışmıştır. Yaklaşık yirmi yıllık bu dönemde gerek uluslararası liberal örgütler gerekse de ABD, küresel anlamda rakipsiz kalmanın verdiği motivasyonla tüm dünyanın demokratikleştirilebileceği gibi ütopyik idealist yaklaşımlar ortaya koymuş ve uygulamaya geçirmeye çalışmışlardır. Fakat Rusya ve Çin gibi devletlerin 2000'ler boyunca uluslararası arenada etkili hale gelmeye başlamaları, Orta Doğu'da ortaya çıkan ve Avrupa'nın en merkezi ülke ve şehirlerinde dahi eylem yapabilecek kapasiteye ulaşan radikal dinci grupların yükselişi ve liberal Batılı devletlerde ortaya çıkan ekonomik daralmalar, liberal enternasyonalizmin geleneksel çizgisinin dışına taşması beklenmeyen ve fakat yeni bir formla yoluna devam etmesine neden olabilecektir.

Rusya ve Çin başta olmak üzere, Asya ve Güney Amerika'daki otoriter kalkınmacı yönetimlerin küresel ekonomide etkilerinin artması ve liberal ekonomilerdeki sıkıntılar refahın sadece liberalizmle ilişkilendirilmesinin sorgulanmasına neden olmaya başlamıştır. Ayrıca, birçok baskıcı rejimin güvenlik sağlama konusunda en azından son yirmi yılda liberal dönüşüm sürecinde felakete sürüklenen Irak ve Afganistan gibi ülkelerden daha başarılı olduğu yönünde bir yaklaşım da güçlenmektedir. Özellikle Orta Doğu'da dini karakterde rejim isteyen kitlelerin sayılarının hızla artması ve bunun politik bir karşılığının olması liberalizmin ve demokrasinin bu bölgelerde alternatifsizliğinin tartışılmasına neden olmaktadır. 2011 yılında Tunus'ta başlayan ve hızla bölge geneline yayılan otoriter rejimlere karşı ayaklanmaların demokratik taleplerle ortaya çıkmış olduğu düşünülse de ortaya çıkardığı siyasi tabloda -özellikle Mursi dönemi Mısır ve IŞİD etkisindeki Suriye ve Irak- ılımlı veya radikal ve fakat bir ölçüde liberalizmle mesafeli yönetimlerin iş başına gelebildiği veya belirli bölgelerde hakimiyet tesis ettiği açıkça görülmüştür.

Radikal grupların etkinliği sadece Orta Doğu ile sınırlı kalmamıştır. Orta Doğu'daki çatışma ortamının motive ettiği radikal fikirlere sahip militanlar Avrupa'nın göbeğinde de -son örneği Fransa'daki karikatür dergisi Charlie

Hebdo'ya yapılan saldırı- silahlı eylemler yapma kapasitesine ulaşmışlardır. Bu durumunun, küresel anlamda liberalizmin, özgürlüklerin arttırılması fikrinden, Mark Neocleous(2008)'ün tasvir ettiği güvenlik fetişisti bir liberal yaklaşıma evrilebileceği bir dönemin kapısını arayabilmesi ihtimal dahilindedir. Böylece bir yandan içeride sıkı güvenlik önlemlerinin artacağı bir döneme geçilirken bir yandan da dışarıda özgürlükleri genişletmesinden ziyade güvenliği sağlaması yeterli görülen yönetimler desteklenebilecektir. Bunun ilk belirgin yansımaları Mısır'da Mursi'nin iktidardan askeri bir darbe ile uzaklaştırıldığı dönemde gözlemlenmiştir. Arap Baharı ayaklanmaları neticesinde Mısır'da iktidara gelen Müslüman Kardeşler destekli ılımlı İslamcı bir çizgisi olan Muhammed Mursi yönetiminin, Orta Doğu'da radikal grupların artmaya başladığı bir dönemde iktidardan askeri müdahale ile devrilmesi sürecine ABD'den ve liberal Batı'dan ciddi anlamda bir itiraz gelmemiştir. Liberal Batı'nın çıkarlarına uzun vadede tehdit oluşturması muhtemel bir yönetime karşı anti-demokratik bir yöntem olan askeri bir darbe liberal dünya tarafından olumsuz karşılanmamıştır. Bu durum, Soğuk Savaş Dönemi liberalizminin demokrasi ve sadakat ikileminde kaldığında sadakati tercih etmesine benzer bir şekilde yeni dönemde demokrasi ve güvenlik ikileminde güvenliğin tercih edilmesinin olası olduğunu göstermektedir.

Çin ve Rusya'nın başını çektiği Batı-dışı dünyanın ekonomik ve askeri kapasitelerini son on yılda dikkat çekici bir şekilde arttırması da liberal enternasyonalizmin yeni bir döneme adım atmasında etkili olacaktır. 142 yıldır dünya ekonomisine liderlik eden ABD, IMF'ye göre Ekim 2014 itibariyle satın alma gücü paritesinde Çin'in gerisine düşmüştür (Mailonline, 09.10.2014). Böylece, yaklaşık iki yüz yıl aradan sonra Batı-dışı bir ülke ekonomik anlamda dünya liderliğini eline geçirmiştir. Dünya ekonomik gücünün uzunca bir süredir Batı'dan hızla Batı-dışı dünyaya kaymasıyla ABD'nin siyasi etkisinin de başta Asya-Pasifik Bölgesi'nde olmak üzere kırılmaya başlaması riskini de beraberinde getirecektir. ABD'nin etkisinin azalacağı bölgeler şüphesiz ki başta Çin olmak üzere dünya ekonomisinin yükselen yeni aktörleri tarafından doldurulacaktır.

ABD 2000'ler boyunca dışarıdaki enerjisinin çoğunluğunu Afganistan ve Irak'ta harcayarak, buralara fazlaca ekonomik, siyasi ve insani yatırım yapmasına rağmen beklenen faydayı sağlayamadığı gibi Asya-Pasifik'te Çin'in büyük bir askeri-ekonomik güç olarak ortaya çıkışını da öngörememiştir. Obama'nın 2009'da başkanlık koltuğuna oturmasıyla birlikte ABD dış politikası Çin'in yükselişini dikkate alan ve buna göre küresel yaklaşımını belirlemeye çalışan bir yöntem benimsemiştir. Irak ve Afganistan'dan askerlerinin çok büyük çoğunluğunu çeken ABD, askeri harcamalarını kısarak Asya-Pasifik'i odak noktasına yerleştirmiştir. ABD'nin yeni dönemde Asya-Pasifik politikasının çerçevesini Obama'nın ilk döneminde dışişleri bakanlığı yapan Hillary Clinton (2011) Foreign Policy dergisi için hazırladığı bir makalede çizmiştir.

"Amerika'nın Pasifik Yüzyılı" adıyla yayınlanan makalede Hillary Clinton, ABD'nin 21. yy. stratejilerinin merkezinde Asya-Pasifik bölgesinin yer aldığını ve Amerika'nın stratejik çıkarlarını bu bölgenin denklemlerine göre belirleyeceğini belirtmiştir. Irak ve Afganistan'da harcanan süre ve kapasitenin verimsizliğini

üstü kapalı bir şekilde kabul eden Hillary Clinton, bundan sonrası için ABD'nin liderliğini devam ettirmek, çıkarlarını korumak ve değerlerini güçlendirmek için zamanını ve enerjisini nereye harcayacağıyla ilgili daha akıllıca ve sistematik olması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu doğrultuda Amerika'nın önümüzdeki on yılda temel ilgi odağının Asya-Pasifik olacağı belirtilmiş ve böylece "Asya Pivot Stratejisi" ortaya çıkmıştır. Bu yeni strateji kapsamında Pasifik'te ikili güvenlik işbirliğini arttırmak, yükselen güçlerle Amerika'nın ilişkilerini güçlendirmek, çok taraflı bölgesel örgütlerle yakınlaşmak, demokrasi ve insan haklarını güçlendirmek gibi yaklaşımların yanı sıra geniş tabanlı askeri varlığı arttırmak da ABD'nin temel önceliği olarak belirtilmiştir. Her ne kadar bölgenin geneli yeni stratejinin bir hedefi haline gelse de temel hedef Çin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hillary Clinton her ne kadar bölgeye olan ilginin Çin başta olmak üzere yükselen ekonomilerle yakınlaşmayı ve dolayısıyla ortaya çıkacak ekonomik canlılıktan bölge ülkeleriyle birlikte ortak bir kazanç sağlamayı amaçladığını dile getirirse de, Çin'in ekonomisiyle paralel yükselen teritoryal hevesleri –Güney ve Doğu Çin Denizlerinde- ABD'yi rahatsız etmektedir. ABD Asya Pasifik ile İlişkilerden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Daniel Russell, Soğuk Savaş Dönemi'nde Amerikan güvenlik şemsiyesinin Asya-Pasifik'te on yıllarca barışı sağladığını, yeniden-dengeleme stratejisinin de yeni dönemde yükselen Çin etkisi ve kararlığına karşı benzer bir durumu ortaya çıkaracağını belirtmiştir (The Guardian, 28.01.2014). Zaten Hillary Clinton (2011) da Amerika'nın bölgeye ihtiyacı olduğu kadar bölgenin de Amerika'ya ihtiyacı olduğunu ve bölgenin Amerikan liderliğine istekli olduğunu belirterek Çin'in yayılmasından endişe eden bölge ülkelerine de mesaj vermektedir. Hillary Clinton'ın çerçevesini çizdiği yeni dönemde ABD'nin dış politikasının merkezinde olacak olan Asya-Pasifik stratejisi Obama'nın ikinci defa Başkan seçilmesiyle net bir şekilde uygulamaya konulmuştur.

Bir önceki seçimin ardından ilk yurtdışı ziyaretlerini Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Avrupa ve Orta Doğu ülkelerine yapan Obama, ikinci defa seçilmesinin hemen ardından (2012'de) ilk yurtdışı ziyaretlerini ise, ikisi ilk defa bir ABD Başkanı tarafından ziyaret edilen (Myanmar ve Kamboçya) Çin'e komşu veya çok yakın üç (diğeri Tayland) ülkeye gerçekleştirmiştir. Yeni dönemde de liberal değerleri uluslararası ilişkilerde kullanacağı söylemlerinden anlaşılın ABD, Obama'nın seçim sonrası ilk ziyaretini gerçekleştirdiği ülkelerin jeopolitik konumları göz önüne alındığında, liberal yayılmaya Sovyetlere karşı uygulanan çevreleme politikasına benzer bir boyutu da ekleyebileceğinin sinyallerini vermektedir. Zira güvenlik uzmanı Wang Yusheng, "Çin'in yükselişi" ve "Çin tehdidi" gibi teorilerin kullanılmasıyla ABD'nin Çin'in komşularını bölgedeki Amerikan varlığına ve onun liderliğinde Çin'e karşı yeniden-dengeleme yapmaya ikna etmek istediğini ileri sürmektedir (The Huffington Post, 20.11.2012) . Mel Gurtov, Japonya, Güney Kore, Vietnam, Avustralya ve Filipinler ile güvenlik ilişkilerinin güçlendirmesi konusuna yapılan vurguların, Çin'de ABD'nin Soğuk Savaş mantığı olan çevrelemeyi yeniden canlandırmaya çalıştığını düşünenleri

desteklediğini belirtmektedir (The Guardian, 28.01.2014).

Çin'e ilave olarak Rusya'nın da Putin liderliğinde 2000'ler boyunca küresel siyasette etkili hale gelmesi de ABD'nin yeni dönemde liberal enternasyonal dönüşümünde etkili olması muhtemel bir unsurdur. Ekonomik etki alanını genişletmenin yanı sıra Rusya, ilk olarak Abhazy ve Güney Osetya üzerinden Gürcistan'a, son olarak da Kırım üzerinden Ukrayna'ya yaptığı müdahalelerle siyasi hakimiyet alanını da genişletmiştir. Daha da önemlisi bu askeri müdahaleler, önümüzdeki yıllarda farklı bölgelere yayılacak şekilde Rusya tarafından kullanılacak bir dış politika tarzının işaretleri olarak da değerlendirilebilir. Avrupa içlerine doğru ekonomik ve siyasi etki alanı genişleyen Rusya, ABD'nin küresel liderlik iddiası ve ihtiyacının zarar görmesi anlamına gelecektir. Dolayısıyla yeni dönemde, Rusya da tıpkı Çin gibi kendi bölgesinde dengelenmek istenebilecektir. Çin'i bizatihi kendisinin dengeleyeceğinin ipuçlarını veren ABD, Rusya'nın Doğu Avrupa'da dengelenmesini ise Avrupalı müttefikleri aracılığıyla yapabilecektir. Bu anlamda Orenstein (2014), Ukrayna krizinin ortaya çıkardığı sonuca bakarak Rusya'yı Doğu Avrupa'da karşılayacak olan en olası ülkenin Almanya olduğunu belirtmektedir. Böylece, Avrupa'nın temel meselelerinin daha önce Franco-German uzlaşmasıyla belirlendiği gibi, yeni dönemde de Russo-German mutabakatı Avrupa'nın gidişatını belirleyecektir (ibid). Bu sayede Rusya'nın Avrupa'daki faaliyetleri kontrol-dışı kalmayacak ve Almanya merkezli liberal Avrupa tarafından kontrol edilip dengelenecektir.

Yeni dönemin yol ayrımında ABD, liberal enternasyonalizminin sınırları çizmek zorunda kalacaktır. 1990'larda liberalizmin zirveye ulaştığı bir dönemde dahi idealist ütopyik beklentilerinin büyük bölümü karşılayamayan ABD, yeni dönemde güçlenmekte olan rakiplerine ve küresel şartların sınırlarına uygun olarak hem coğrafi anlamda liberal yayılma alanının hem de içerik olarak liberal enternasyonalizmin sınırlarını belirlemek zorunda kalacaktır. Her ne kadar yeni dönem kendi şartlarını ve teorilerini içinden geçtiğimiz zaman diliminde henüz belirliyor olsa da ilk veriler, geçmiş dönemlerdeki liberal enternasyonalizmin dönüşüm süreçlerinden de yararlanarak, bu yeni dönemin paradigmasının birtakım ipuçlarını vermektedir.

ABD öncülüğünde liberal enternasyonalizm yeni dönemde, liberalizmin temel mantığına uygun olarak evrensel bir dil kullanmaya devam edecek olsa da, rakiplerini çevreleme stratejisi kapsamında enerjisinin önemli bir kısmını belli coğrafya ve ülkelere harcayacaktır. Bu anlamda, Çin'in ekonomik liderliğinin ve teritoryal heveslerinin kontrol edilmesi amacıyla ABD'nin ana odak noktası Asya-Pasifik bölgesi olacaktır. Bu bağlamda, ikili ve çok taraflı askeri ve siyasi ittifakların kurulması veya var olanların güçlendirilmesi muhtemeldir ki benzer bir argüman Hillary Clinton (2012) tarafından da -geniş tabanlı askeri işbirlikleri şeklinde- ileri sürülmüştür. Bununla birlikte Rusya'nın Ukrayna sonrası başka hedeflere yönelmesi halinde bu ülkenin de bölgesel müttefikler aracılığıyla dengelenmesinin sağlanmaya çalışılacağı ihtimal dışı değildir.

Liberal enternasyonalizmin yeni dönemde normatif anlamda ise Soğuk Savaş dönemine benzer bir sınır içerisinde hareket etmesi beklenebilir. Orta Doğu

başta olmak üzere çatışma bölgelerindeki dramların gündemdeki yerlerini korumasıyla insan hakları ve demokrasi söylemlerine ağırlık verilmesi olasıyken, küresel ekonominin aktör ve pazar anlamında çeşitlenmesiyle de serbest ticaret vurgusu arttırılabilecektir. Fakat Çin ile olan rekabette ABD ve müttefikleri arasındaki ilişkide Soğuk Savaş Dönemi'nde olduğu gibi sadakat ve liberal değerler arasında bir çatışma çıktığında, liberal değerlerin ikinci plana atılacağı ve sadakati gözetmenin ABD açısından daha stratejik olacağı muhtemeldir. Ayrıca teritoryal anlamda yayılmaya Çin'in başlaması ve Rusya'nın da devam etmesi halinde, Soğuk Savaş sonrası dönemde bizatihi liberal Batı tarafından zedelenen devlet egemenliği kavramı yeni dönemde liberal Batı tarafından rakiplerinin yayılmalarının engellenmesi için tekrar Wilsoncu yaklaşımdaki şekliyle başvurulmuş bir norm haline gelebilecektir.

Orta Doğu'daki krizin devam etmesi veya daha da derinleşmesi durumunda ABD'nin bölgeye güvenlik eksenli yaklaşacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Bölgedeki istikrarsız ortamın küresel anlamda tehdit oluşturan radikal yapılanmaların önünü açması, yeni dönemde ABD tarafından bölgede otoriter ve fakat güvenliği tesis ederek istikrarı yakalamış olan yönetimlere destek verilebilecektir. Suriye'de otoriter Esad rejiminin, liberal Batı'ya tehdit oluşturan cihatçıları birlikte yok etme şartıyla desteklenmesi gerektiği yönündeki tartışmaların Batı siyasi ve entelektüel çevrelerinden şimdiden dillendiriliyor olması (bkz. Fuller, 2014) yeni dönemde güvenlik ve liberal değerler çatıştığında da güvenliğin tercih edileceğinin ipuçlarını vermektedir. Soğuk Savaş Dönemi liberal enternasyonal düzenine benzer bir sisteme gebe olması muhtemel bu yeni dönemin, tam olarak kendi kimliğini bulabilmesi için Soğuk Savaş Dönemi liberal enternasyonal düzeninin kendi mecrasına oturmasına vesile olan Kore Savaşı benzeri bir uluslararası politik-sistemik bir kırılmanın da yaşanması gerekmektedir.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte uluslararası düzene güçlü bir şekilde dahil olan ABD, temsil ettiği liberal değerlerin dünya çapında yayılarak küresel değer haline gelmesi için Wilson ile özdeşleşen enternasyonalist bir yaklaşımın öncüsü olmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve daha sonraları da iç savaşların yıpratıldığı ülkelere, bölgelere ve nihayetinde tüm dünyaya istikrarı getirerek bütün insanlığı refah ve barış içerisinde yaşatacak bir form olarak sunulan liberal enternasyonal düzen fikri, ilk ortaya çıktığı Wilsoncu anlayışta dahi herhangi bir ulusal çıkar gözetmeksizin karşılıksız yardım esasında değil, aynı zamanda oluşacak istikrarlı düzenin en başta sistemin merkezindeki aktöre, yani ABD'ye, fayda getireceği düşüncesiyle uygulamaya konulmak istenmiştir. İki dünya savaşı arasında Wilson'un fazlaca idealize ettiği uluslararası barışın tesisi için tüm insanlığı kapsayacak ortak güvenlik temelli liberal "tek bir dünya" fikri, dönemin uluslararası realitelerine uymadığı için uygulama alanı bulamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş atmosferinde yeniden canlandırılan liberal enternasyonalizm fikri bu defa içersine biraz da realist bir yaklaşımı katmış,

küresel anlamda yayılan değil ve fakat bölgesel ittifaklarla komünist blok dışında kalan dünyada ABD liderliğinde hegemonik bir düzen kurma yoluna gitmiştir.

1990'ların başında Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte tek-kutuplu dünyada rakipsiz kaldığını düşünen liberal düşünce, iç savaşlar neticesinde yıpranmış veya baskıcı rejimler altında ezilen ülkelere ABD ve BM eliyle liberal değerleri transfer etme yoluna gitmiştir. Liberalleştirilecek ülkelerin ortaya çıkaracağı refah ve istikrardan faydalanacağını düşünen ABD liderliğindeki uluslararası liberal aktörler, hangi ülkelerin demokrasi başta olmak üzere liberal değerlere kavuşturulacağı konusunda seçici davranmış ve liberalleşmesinin stratejik çıkarlarına aykırı olacağını düşündüğü ülkelerdeki baskıcı rejimlere göz yumulmuş hatta destek verilmiştir. 21. yy. başında Afganistan ve Irak'ın liberalleştirilmeleri sürecinin fiyaskoyla neticelenmesi ve bu süreçte uluslararası sistemde liberal bloğun önümüzdeki dönemlerde rakibi olabilecek aktörlerin belirmeye başlamasıyla da liberal enternasyonal fikir yeni bir dönüşümün eşiğe gelmiştir. Bu çalışma, liberal enternasyonalizmin yeni formunun Soğuk Savaş Dönemi'ndeki versiyonuna benzer bir şekilde coğrafi anlamda sınırlı kalacağını, kendisine rakip olacağını düşündüğü ülkelere ve rejimlere karşı bölgesel ittifaklarla bir çevreleme gerçekleştireceğini, liberal değerleri ancak sistem içerisinde sadakat ve güvenlikle çatışmadığı ölçüde politik bir araç olarak kullanacağını öngörmektedir. Yeni döneminde liberal enternasyonalizmin asli kimliğini tam olarak ne zaman ve nasıl kazanacağını görebilmek için uluslararası sistem içerisindeki önümüzdeki dönemde yaşanabilecek kırılmalardan yola çıkarak yeni incelemelere ihtiyaç duyulacaktır.

Kaynakça

- AN AGENDA FOR PEACE: *Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping*, http://www.unrol.org/files/a_47_277.pdf, (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2014).
- BADESCU, C. G. *Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect: Security and Human Rights*, Taylor and Francis, New York, (2010).
- BELLAMY, A.J. - WILLIAMS, P. - GRİFFİN, S. (2004), *Understanding Peacekeeping*, Polity Press, Cambridge, 2004.
- BENDANA, A. From peacebuilding to state building: one step forward and two steps back?, *Development*, 48(3), 2005, ss.5-15.
- CAROTHERS, T. *Critical Mission: Essays on Democracy Promotion*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 2004.
- CHANDLER, D. *From Kosovo to Kabul and Beyond Human Rights and International Interventions*, Pluto Press, London, 2006.
- CHOSSUDOVSKY, M. *The Spoils of War: Afghanistan's Multibillion Dollar Heroin Trade Washington's Hidden Agenda: Restore the Drug Trade*, <http://www.globalresearch.ca/the-spoils-of-war-afghanistan-s-multibillion-dollar-heroin-trade/91>, (Erişim Tarihi: 12.01.2015).
- CLİNTON, H. *America Pacific Century*, <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>, (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2014).

- COX, M. - IKENBERRY, G.J. - INOGUCHI, T. Introduction, ed: M. COX, G.J. IKENBERRY ve T. INOGUCHI, *American Democracy Promotion: Impulses, Strategies, and Impacts* içinde, Oxford University Press, New York, 2000, ss.1-17.
- DOYLE, M. Liberalism and World Politics, *American Political Science Review*, 80(4), 1986, ss.1151-1169.
- DUECK, C. Hegemony on the Cheap: Liberal Internationalism from Wilson to Bush, *World Policy Journal*, 20(4), 2003/2004, ss.1-11.
- DUNNE, M. (2005), Integrating democracy into the US policy agenda, ed: T. CAROTHERS, M. OTTAWAY, *Uncharted journey: promoting democracy in the Middle East* içinde, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 2005, ss.209-227.
- EGERTON, G. W. Collective Security as a Myth: Liberal Internationalism and the League of Nations in Politics and History, *The International History Review*, 5(4), 1983, ss. 496-524.
- FUKUYAMA, F. *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 1992.
- FULLER, G. E. *Embracing Assad Is a Better Strategy for the U.S. Than Supporting the Least Bad Jihadis*, http://www.huffingtonpost.com/graham-e-fuller/us-assad-isis-strategy_b_5898142.html, erişim Tarihi 10 Ocak 2015.
- HEATHERSHAW, J. Unpacking the Liberal Peace: the Dividing and Merging of Peacebuilding Discourses, *Millenium Journal of International Studies*, 36(3), 2008, ss. 597-621.
- HERMANN, M. G. - KEGLEY, C. W. Jr. (1998), The U.S. Use of Military Intervention to Promote Democracy: Evaluating the Record, *International Interactions*, 24(2), 1998, ss. 91-114.
- HEWITT, J.J. - WILKENFELD, J. - GURR, T.R. - HELDT, B. *Peace and Conflict 2012 Executive Summary*, http://www.cidcm.umd.edu/pc/executive_summary/exec_sum_2012.pdf, (Erişim Tarihi: 08 Ocak 2015).
- HOFFMANN, S. The Crisis of Liberal Internationalism, *Foreign Policy*, 98, 1995, ss.159-177.
- INDYK, M. *The Clinton Administration's approach to the Middle East*, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-clinton-administrations-approach-to-the-middle-east>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015).
- IKENBERRY, G. J., Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order, *Perspectives on Politics*, 7(1), 2009, ss.71-87.
- JAHN, B. The Tragedy of Liberal Diplomacy: Democratization, Intervention, Statebuilding (Part I), *Journal of Intervention and Statebuilding*, 1(1), 2007, ss. 87-106.
- KAYGUSUZ, Ö. Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazları, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 10(39), 2014, ss. 27-61.
- LAKE, D. The Practice and Theory of US Statebuilding, *Journal of Intervention and Statebuilding*, 4(3), 2010, ss.257-284.
- MAÏLONLINE, *America usurped: China becomes world's largest economy - putting USA in second place for the first time in 142 years*, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2785905/China-overtakes-U-S-world-s-largest-economy-IMF-says-economy-worth-17-6trillion-America-falls-second-place-time-1872.html> (Erişim Tarihi: 20.01.2015).

- NEOCLEOUS, M. *Critique of Security*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2008.
- O'CONNELL, M.E. Responsibility to Peace: A Critique of RP, *Journal of Intervention and Statebuilding*, 4(1), 2010, ss. 39-52.
- OKUR, M. A. Türkiye-ABD İlişkilerinin 12 Eylül Kavşağı: Amerikan Belgeleri Darbe Hakkında Ne Anlatıyor?, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 10(40), 2014, ss. 67-93.
- ORENSTEIN, M.A. Get Ready for a Russo-German Europe, <http://www.foreignaffairs.com/articles/141018/mitchell-a-orenstein/get-ready-for-a-russo-german-europe>, (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2015).
- PARİS, R. Peacebuilding and the Limits of Liberal Internationalism, *International Security*, 22(2), 1997, ss. 54-89.
- PARİS, R. Saving Liberal Peacebuilding, *Review of International Studies*, 36(2), 2010, ss. 337-365.
- PARİS, R. - SISK, T. D. *The Dilemmas of Statebuilding Confronting the Contradictions of Postwar Peace Operations*, Routledge, London and New York, 2009.
- PEUO, S. The UN, Peacekeeping, and Collective Human Security: From An Agenda for Peace to Brahimi Report, *International Peacekeeping*, 9(2), 2002, ss. 51-68.
- RİCHMOND, O.P., UN Peace Operations and the Dilemmas of the Peacebuilding Consensus, *International Peacekeeping*, 11(1), 2004, ss. 83-101.
- THE BLAİR DOCTRİNE, http://www.pbs.org/newshour/bb/international-jan-june99-blair_doctrine4-23/, (Erişim Tarihi: 09 Ocak 2015).
- THE GUARDİAN, *Obama's Asia rebalancing turns into a big foreign policy heachache*, <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/28/obama-china-japan-relations-asia>, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015).
- THE HUFFİNGTON POST, *How Asia Sees Obama's Pivot to the Pacific*, http://www.huffingtonpost.com/huff-wires/20121120/as-obama-pacific-pivot/?utm_hp_ref=green&ir=green, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015).